తెనుఁగు తల్లి.

(నూత్న సాంఘిక నాటకము)

వేదాంతకవి.

[u]

~~Sree Vemana Granthalayam~~
~~Tenali~~
~~Gannavaram Tq~~
~~Kistna Dist~~

V. V. Rao

ఆంధ్రగ్రంథాలయ ముద్రాక్షరశాల,
బెజవాడ.
1940

ఇదిగో

తెనుఁగు బిడ్డడ! తెనుఁగుతండ్రి! తెనుఁగుదొర! ఇంకా ఈనాఁడుకూడా పాచిపోయిన పురాతన నాటకాల్ని చూస్తుం డాల్సిందేనా?

నీలో నుంచి క్రొత్త తేజస్సును రప్పించటానికి యే నాటకా లవసరమో, యే ప్రళయ సంఘట్టన ఘట్టా లవసరమో పరీక్షించుము.

ఆంధ్ర పౌరుషం, ఆంధ్ర శౌర్యం, ఆంధ్ర కళాచాతుర్యం ఛాలెంజి చేసి ప్రదర్శించటానికి తెనుఁగు తల్లి వచ్చింది. తెనుఁగు బిడ్డడి వీరసింహ కిశోర గర్జన దశదిశల పిక్కటిల్ల జేయటానికి వచ్చింది. కష్టజీవాల త్యాగశీలాలు సాక్షాత్కరింపఁ జేయటానికి పరవళ్లు త్రొక్కుతూ వచ్చింది. ఆంధ్రజాతి నిర్వక్రపరాక్రమ పతాకం నిలపెట్టటానికి వచ్చింది.

తెనుఁగు రాజ్యం కావాలన్నా, తెనుఁగుభాష కావాలన్నా, తెనుఁగు గడ్డపేరు నిలపాలన్నా, తెనుఁగుతల్లిని పూజించాలన్నా తెనుఁగు వాణ్ణని గర్వించాలన్నా, ప్రతి తెనుఁగు సోదరుడూ యీ తెనుఁగు తల్లి నాటకాన్ని తప్పక చూడాలి, అభిమానించాలి.

వేదాంతకవి.

దోసిలి

కళాప్రపూర్ణ ! దేశోద్ధారక ! విశ్వదాత !

కలవయినావె? యే కలవు
గాంచని నీ రతనాల తెన్గు మం
దిరమున; నీవు మా తలంపు
నీడల డాగి, త్వదీయ సద్యశః
కిరణ సువర్ణ తోరణపు
కెంపుగ మారి తళుక్కుమన్న గో
చరుడవు, విశ్వదాత ! విల
సద్గుణనేత ! శమించ దీ దిగుల్.

వేదాంతకవి.

వినండి

1

పేగులుమాఁడి, మూతవడి
తెప్పలు, నోర్తడియారి, పిచ్చిబై
రాగిగ వీథిలోఁబడి చి
రాకు పరాకతియై విపంచికా
రాగ సుధాతరంగములు
ప్రాణము తీయఁదొడంగువేళ యే
త్యాగము చేసి నా తెనుఁగు
తల్లిని గంటినో యేడ్చుచుంటిరా !

2

ఈ నిర్భాగ్యుని కొంపలోఁ బడి కళా
హేలాలతాతన్వియై
నానాలంకృత ముగ్ధయై మురియు యీ
నా తెన్గుతల్లిన్ గటా
యే నీచుల్ కలికాల కీచకులుగా
నేడ్పించుచున్ దుఃఖ గం
గా నిర్ఘోష గభీర నిర్ఝరణి లో
నన్ ద్రోఁసిరో గాంచరే ?

వేదాంతకవి.

ఎన్నటికి మఱవని మేలు

నన్ను చిరకాలం పోషించుకోగల కాశినాథుని నాగేశ్వర రావు పంతులుగారు స్వర్గస్థు లైన తర్వాత దిక్కు మొక్కు లేక యెంతో కష్ట జీవయాత్రలో బడి నలిగిపోతూ, శ్రీ పంతులుగారి అల్లుళ్లైన ఆంధ్రపత్రికా సంపాదకుల కంట బడి యెన్నటికి తడి యారని కళ్లు మూతలుపడి పిచ్చి బైరాగినై వీథిలో పడ్డాను. ఊమదేవతమాదిరి గ్రామ గ్రామాలమీద కెగబడ్డాను. బక్కచిక్కి పోతున్నాను. ఇంతలో వేటపాలెం గ్రామకాపురస్థులు, కమ్మని కమ్మ వంశోద్భవులు చల్లని అవ్యాజ కరుణా కటాక్షంతో ఆహ్వానించి, అభిమానించి, నా తెనుఁగుతల్లికి ప్రాణం పోశారు. నా హృదయ శయ్యపై ఆ తెనుఁగుతండ్రుల్ని చేర్చి కమ్మని కవితా ప్రసూనాలచే పూజించుకొందును.

వేదాంతకవి.

ముఖ్యపాత్రలు

ఈ నాటకంలో దిగుతున్న పాత్రల స్వభావాలు చూచి కథలో చమత్కారం చూడండి.

తిక్కన్న

బక్కచిక్కిన నిరుపేదవాఁడు, ఆంధ్రకవి సార్వభౌముడు, కథానాయకుఁడు.

నాగేశ్వర్రావు

ఆంధ్రమహావీరుఁడు, చల్లని మనస్సు గలవాఁడు.

శనేశ్వర్రావు

ఆంధ్రత్వం నాశనంచేయటానికి దాపరించి న అవతార మూర్తులలో అగ్రగణ్యుఁడు, డాఫరుగాడు (అంటే అర్వవాళ్ళకి మన తెనుఁగుతల్లిని కట్టడానికి తరిఫీ దైనవాఁడు. కొంతకాలం అర్వదేశ ప్రధానామాత్యులకు సలహాదా రైనవాఁడు)

బొర్రన్న

వీణ్ణి జాగ్రత్తగా చూడండి. కాఫీహోటళ్ళలో దిగి, కలెక్ట రాఫీసులు, రైల్వే స్టేషన్లు, ఇంజినీరాఫీసులు చిరకాలం కవులుకు తీసుకొని, విపరీత మైన లాభాలు దీసి, తెనుఁగుగడ్డ గుల్ల జేసి, బొర్రపెరిగిన రాండోలు పొట్టగాడు, మహాధనికుఁడు, సర్వ స్వతంత్రుడు.

తాత

ధనికుఁడు, లుబ్ధుడు, చాదస్తుడు, సనాతనుఁడు? నాగేశ్వర్రావు తండ్రి.

పెంటు

ఇహ వీఁడో, ఓటికాలువాఁడు, కుంటిచేతివాఁడు, పడుచువాఁడు, త్రాగుబోతు, పొగరుబోతు, తాతగారి సేవకుఁడు.

కూలివాఁడు

కష్టజీవి, కరుణారస హృదయుఁడు, త్యాగశీలాలు చూపిస్తున్న కూర్మావతారుఁడు, తెనుఁగుతల్లి కష్టం చూచి నీరై తన పర్ణకుటీరానికి తీసుకొనిపోయి కాపాడుకొంటున్న జాలిగల తండ్రి!

దుర్గ

కూలివాఁడి భార్య, కష్టాల కాపురమే బంగారు కాపురంగా చూచుకొంటున్న వుత్తమ యిల్లాలు,

ఆంధ్రభారతి

ఈమెయె మన తెనుఁగుతల్లి. తలిదండ్రులు కఱవై తాతగారింట్లో పెరుగుతూ కష్టాలపాలైన కథానాయకురాలు, బిక్కచిక్కిన తిక్కన్నని ప్రేమించిన ప్రియురాలు.

లక్ష్మి

తాతగారి కోడలు, నాగేశ్వర్రావు భార్య, ఆంధ్రభారతిపాలిట పెనుభూతకి.

ఇందులో కథాదినుంచి నాగేశ్వర్రావుకి శనేశ్వర్రావుకి పడదు. తిక్కన్నకి బొర్రన్నకి బద్ధవైరం. తాతకి పెంటుకి విపరీతమైన రొష్టు, పోరు. ఆంధ్రభారతికి లక్ష్మికి మనస్పర్థ, అసూయ. ఇంకా కథలో వీళ్ళ చిత్ర విచిత్ర దృశ్యాలెన్నో కనబడతై. పులకరింపజేస్తై.

వేదాంతకవి.

1

తెనుఁగుతల్లి

ప్రథమాంకము

1 వ రంగం. తోట.

[ఉదయం 6-30 గం॥ లకు. తెనుఁగు పిల్లలు వీర గేయాలు పాడుకొంటూ ప్రవేశింతురు.]

(కీర్తన)

కంటి రయ్యా? ఆంధ్రాభువిపై వీరపతాకమ్ ॥కం॥
ఆంధ్రలక్ష్మీ సంస్థాన్ అయ్యారులార! జియ్యారులార! లాయరులార!

అవనీమీద సుఖ మిడలేదా? పరీక్షకాదా? ॥కం॥

ఘనమైన, ధనమైన, సత్క్రియైనా గైకొన్న తెనుఁ
గుల కృపయే కృపయే కనుగొన ధాత్రిన్॥

సుకుమార! సుశరీర! శుభసుందర! జయ ఆంధ్ర!
లేవోయీ!

అదిగో! కనవోయీ! వినవోయీ!

మన జెండ ఏరీతి నుండెనో గుణధనులున్ ఘనబలులున్
తెనుగుల పసతో నిల్పిన జెండా ధరపై యీ జెండా
స్థిరమై మీ కుండా కొదవలు లేవోయి పదవులు
పోవోయి. ॥కం॥

తర్వాత వెంటవున్న తెనుఁగుపిల్లలకి నాగేశ్వరావు శనేశ్వరావు యిరుపార్టీ నాయకులుగా (అంటే పెన్నా పుర్జీలుగా) నిలబడి, బలిగుడి ఆట (ఆంధ్రగేమ్) ప్రారంభింతురు.

శనే—ఒరేయ్! నాగేశ్వరావ్! కూతకు మేమే వచ్చేది.

నాగే— ఎవరొస్తే యేంరా?

శనే— ఒరే! బారిన్నా! కూ తిచ్చిరారా!

బ్రా— (దూకుడుగా కూతకు పోయి) భలీ బల్ చెడ్ గుడ్ గుడ్ (అని కూ తిచ్చుచుండును.)

తిక్క— (పట్టుకొనుటకు చూచుచుండును)

నాగే— వద్దూ వద్దూ! పోనీ తిక్కన్నా!

తిక్క— (పట్టుకొనబోయి అవు టగును.)

శనే— (అవుటో అవుటో అని బారిన్న నెత్తుకొని క్రిందపడును.)

[అందఱు నవ్వుచూ చప్పట్లు కొట్టెదరు]

బారి— (ఆయాసపడుతూ) చచ్చికూడా యెక్కిరింత లెందుకు?

తిక్క— (నవ్వుచు) బ్రతికుం డీకూడా బోర్ల పడ్డా రని.

శనే— పడకుండావుందురు గాన్లే! కూతకు రండోయ్!

నాగే— మళ్లీ పాయింటు మీాకే వస్తుందనా?

తిక్క— పాయింటు రాకపోయినా జాయంటు పేషంటు లొత్తాన్లేరా యీామాటు. (ఎగతాళిగా)

బొర్రి— (ఉగ్రుడై) ఆఁ...కూతకు రా.

తిక్క— (నవ్వుచు) భలీ బల్ చెడ్ గుడ్ గుడ్ (అని కూ తిచ్చుచుండును)

బొర్రి— (పట్టుకొనబోయి బోర్లపక్కలా బడి) చూస్తూ వుంటా వేంరా! శనేశ్వరా?

శనే— నేను కోపుకాసుకోండే నీ వట్లా తొందరపడట మెందుకురా?

నాగే— తైమవుతున్నది కూతకు రండోయ్!

శనే— వస్తున్నాం తొంద రెందుకోయ్!

బొర్రి— ఉండు...ఈ మాటు వీళ్ళ తడాకా యేమిటో చూచొస్తా.

[కూతకుపోయి]

చింతాక్ చిగురాక్ పన్నెండుకొమ్మల పైరాక్ చింతాక్ చిగురాక్......

తిక్క— అదేం తెల్వోయ్? అదేం కూత? ఇన్నిరకాల కూత ఎక్కడ నేర్చావ్?

బొర్రి— నా యిష్టం వచ్చిన కూతల్లా కూస్తా.

[అతిగర్వంగా]

నాగే—(తృణీకారంగా)ఆకూత లిక్కడ చెలామణికావ్.

శనే— (కుచ్చితంగా) అట్లా మెక్కడ వ్రాసుందే?

తిక్క— (నిర్లక్ష్యంగా) ఎక్కడపడితే అక్కడే.

బొర్రి— (అసూయతో) నీవాటే మాట్లాడావంటే నీ తిక్క వదిలిస్తా తిక్కన్నా.

తిక్క— నీ వనవసరంగా మాట్లాడితే నీ బొర్రె కరి
గిస్తా బొర్రెన్నా.

శనే— (ఉద్రేకంతో) ఏది కరిగించు కరిగించు (అని
మీదకొచ్చును)

నాగే— శనేశ్వరా! దూరంగా వుండి మర్యాద కాపా
డుకో!

బొర్రె— ఉండకపోతే?

తిక్క— ఇద్దఱి భరతం పట్టా మన్న మాటే!

శనే— ఏదీ పట్టూ? (కలేబడ పోవును)

నాగే— ఏమిటా్రె నీ జబర్దస్తీ? (కలేబడును)

తిక్క— ఏమిటా్రె నీ తెగనీల్గు! బొర్రెన్నా?
[మీదికి బోవును]

బొర్రె— రా చెబుతా! చెబుతా రా! ఏమిటో.
(కలేబడును)

[శనేశ్వరా్రెవు నాగేశ్వరా్రెవుని వదలించుకొని]

ఆ త్రిమూర్తులకైన నలవికాని ప్రతిజ్ఞఁ
బట్టి వేసెడి శనేశ్వరుఁడ నేను.

నాగే— ఆ శని పని బట్టి ఆ పయోధి నడుమఁ
ద్రోసెడి నాగేశ్వరుండ నేను.

[బొర్రెన్న తిక్కన్నని వదలించుకొని]

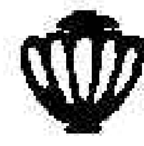
నీవంటి నిరుపేద జీవకోటి మొగాల
కాహార మిడెడి బొర్రెన్న నేను.

తిక్క— కష్టజీవుల కాయపుష్టి హరించు బో
రిన్నల వంచు తిక్కన్న నేను.

శనే— కట్టిపెట్టిక పడుపాట్లు కనఁ డెవండు
[బొరిన్నతో నిష్క్రమించును]

నాగే— దారిఁబట్టిక వచ్చినదారిఁ జూచి
యీ శనేశ్వరుని బడాయి నెక్కడింక
సాగనీయను పదవోయి సంగడీడ.

[పిల్లలందఱు నాగేశ్వరావు తిక్కన్నలతో
నిష్క్రమింతురు]
తెరపడును.

2 వ రంగం

దేవుఁడు గుడి

[పున్నాగపూలు మల్లెపూలు యేరుతూ కీర్తన పాడుతూ భారతి ప్రవేశం.]

కీర్తన

చాలే చాలే కోకిలా! అదేమి పాటే నీకో! మఱేమిా చక్కనిదానవె నీవో? ॥చా॥

సురుచిర రూపే కలవైపోయే పోరాదే!

పరిమళ మేమి తగులకపోతే ఆ పూవూ యిఁక గైకోరే! అట్లాగే యిల నీవో ॥చా॥

నవయౌవనామృత తరంగిణీ! ఏ పూలే? అవేవీ చూడనీ! మధుపాళికి కినుక రాదటే?

రానీ, గానీ, కోకిలేమో? గరువము చాలా చూపించే ॥చా॥

లక్ష్మి ప్రవేశం

లక్ష్మి— భారతీ! నీ కా పొగడపూ లెక్కడవే?

భార— తెనుఁగుతోటలోవి.

లక్ష్మి— నీ కెవ రిచ్చారోగాని బాగున్నవే!

భార— నీ గులాబీ పూలకంటె బాగున్నవా?

లక్ష్మి— దేని బాగోగులు దానికే.

తాత ప్రవేశం.

తాత— నిజమే తల్లీ!...ఏమిటి మిా యిద్దఱి తగాదా?

లక్ష్మి— తగాదా కాదండి. మీ కాకా పొగడపూ లెక్కడ వని అడిగేసరికి తెనుఁగుతోటలోని వంటూ, నీ గులాబి పూలకంటే బాగున్నవా అని బడాయి పోతున్నది. ...మాలావు బడాయిగాని

తాత— ఇంతేగదా.

భార— కాదే తాతా! ఇందులో నా బడాయి యేం కనబడుతున్నదే? ఎందు కీ వుక్రోషం? పైగా, నీ కెవరిచ్చా రని అడుగుతుం దేమిటి? ఎవ రిస్తారు? తన కెవరన్నా తెచ్చివ్వటం రివాజైందేమొ.

లక్ష్మి— గుమ్మడికాయలదొంగ ఎవర్రా అంటే భుజాలు తముడుకొన్నట్లుగా వుంది. నీ కథ చూస్తే తాత చెప్పాలి?...నీ తీరే చెబుతున్నది.

తాత—మాలతగాదా పోయి పోయి మాలతగాదా లేవదీస్తున్నది గాని, నాకేం బాగుండలా. మీతగాదా ...పోండి.

[నిష్క్రమించును.]

లక్ష్మి—

నీ గరువమ్ము నీ కులుకు
నీ వగలాడి తనమ్ము నీ మనో
రాగకళా ప్రఫుల్ల సుమ
రాజ పరాగ పరీమళమ్ము బా

గోగులు తప్పెఁగాని, యిది
గో! యిఁక నాకడ సాగవేమి నీ
బోగపుదాని యాటలు, ప్రి
భుత్వము లక్ష్మిది ఆంధ్రిభారతీ!.

అనవసరంగా మాటలంటే పడేదాన్ని గాను.

[తీవ్రిదృక్కులతో నిష్క్రిమించును]

భార— (దీనవదనయై) కలవాళ్లు అనవసరంగా మాట్లాడి కోట్లాట కొచ్చినా న్యాయశాస్త్రం వప్పుకొంటుంది. లేనివాళ్ళు యెంత ధర్మాన్ని బట్టుకొని వేళ్లాడు తున్నప్పటికి నిందలు మోసి కష్టించవలసి వస్తున్నది ఉన్నవాళ్ళే సౌందర్యం, సౌభాగ్యం అనుభవించ టానికి అర్హులు. లేనివాళ్ళ మొగాన ఆ సౌందర్యం, సౌభాగ్యం, కనపడ్డయ్యా, యింకా వున్నవాళ్ళకి నిద్రి పట్టదు.

ఈ లక్ష్మి కలవాళ్ళ కాపురంలో తిరుగుతున్నది గనుక, యింత మిడిసిపడి పోతున్నది. జగద్రిక్షకా! ఈ భారతిని పుట్టించినప్పటినుంచి యింత దిక్కులేని దానినిగా జేసి వేధించుచుంటి వేమయ్యా? నీకేమి అపరాధం చేసినది; మాతా పితరులు కలవైన యీ భారతిని వీధికి లాగి...జగన్నియంతా!

నీ నగిషీ గల నిల్వుటద్దపుమేను
పెనుత్రాలపైఁ బడవేయు టేల?
నీ కమ్మని చరిత్ర గైకొన్నబొజ్జను
మంటలో మలమల మాడ్చు టేల?
నీ రత్నములపేరు లేరెడి వాక్కును
దాహమ్ముచే మాపఁ దలఁచు టేల?
నీ ప్రసన్నకళను నిల పెట్టు దృక్కుల
స్థితి, దిక్కులేకుండఁ జేయు టేల?
నీ యనుగ్రహ భాగ్య నిర్నిద్ర భద్ర
పదసరోరుహ ఛాయకై వడలి నలిగి
యున్న భారతి కింక యీ వన్నె లేల?
యెగసిపడు లక్ష్మి చేత దూషించనేల?.

[తిక్కన్న ప్రవేశం]

తిక్క—— పున్నాగపూలకోసమా చూడటం?
భార—— (సిగ్గుతో మాట్లాడకుండా పోఁబోవును.)
తిక్క—— నేను నీకు సహపాఠిని, చెలికానిని, సిగ్గెందుకు?
భార—— (పెడమొగం బెట్టి) ఎవరు పిలిచారు?
తిక్క——

పిలచుట దేనికే ప్రణయ
వీణ? నిజమ్ముగ నిన్నుజూచి ని
ష్కలుషుఁడు సైతముక్ శ్రుతులు
గల్పు కొనంగ మహాప్రయత్నముల్

సలుపుటలేదె? దీనిని వి
చారణసేయుట లింక దేనికే?
తలపున మెల్లగాఁ గదలఁ
దల్చినరాగము నందుకో గదే!.

భార— పేదవాళ్ళ నింత చులకనగా చూడటం ధర్మం కాదు.

తిక్క—విలువైన వలపును వదలిపెట్టడం న్యాయం కాదు.

భార— వ్రతం చెఱపటం గూడా ధర్మమేనా?

తిక్క— మన కిప్పుడే ధర్మం అడ్డుచెప్పదు.
మోళ్ళు పల్లవించెడి మాడ్కి పొంగి పొరలు
మోహగానామృత రసప్రవాహమునకు
పాపపంకిల మంటునే పంకజాక్షి!
ప్రేమకన్న పుణ్యం బింక వేఱె కలదె?

భార— నేనా సర్వేశ్వరుడికొక్కడికే నా తనువును సమర్పింపఁ దలచా.

తిక్క—
పతితపావనుఁడైన ఆ చతురునకును
ప్రేమ కుసుమాంజలియె బహుప్రీతియంట
యీ వినిర్మలానందరఘురీవనాన
పూచు పూలచే నోములు నోచుకొనవె!

[అని ముద్దుపెట్టుకొన పోఁగా భారతి కీర్తన పాడును.]

తగునా? ఆ ...తగునా? సుగుణా!
మహాసాహస కార్యం బార! ॥త॥

6

ప్రేమసామ్రాజ్య రమానాథా!
ఏమిటీ ఘోరవధా ॥

ప్రసూన రేఖాకౌముదీ! సఖా;
వేప కిట్లా వేపకే॥

ప్రేమవాహినిని పడవను నడుపో
ప్రేమమయుఁడవై సాగరా! ॥త॥

[లక్ష్మి వచ్చుట చూచి భారతి తటాలున
నిష్క్రమించును.]

తిక్క— (నివ్వెరపడి చూచుచుండును.)

లక్ష్మి—

ఇదిటే? నీదు పవిత్రలక్షణ కళా
హేలామహోల్లాస సం
పద; బాగున్నది, మెచ్చుకోదగిన శు
భ్రజ్యోత్స్నతోఁ బోలు చు
న్నది, యీ మాత్రపు గొప్పదాన వని మె
న్నం డిట్టి నేత్రాలతో
నిది యీక్షింపకపోతి, భారతీ! ధనం
బెంతెంత గైకొంటివో ?॥

[నిష్క్రమించును.]

తిక్క—

ఎక్కడిదానవే? యెవత

వే? పెనుభూతకి! ఓర్వలేని నీ

దృక్కులు కాలిపోను, నలు

దిక్కుల నిన్నిఁక నిల్వనీను, నీ

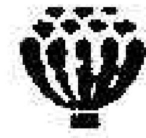
దిక్కెవఁడో కనుంగొన ని

దే కనుమూయగ నీను, నీకు నా

చక్కని ఆంధ్రభారతిని

చల్లని చూడ్కులఁ జూచు టొప్పదే?

(నిష్క్రమించును, తెరపడును)

3 వ రంగం

బొర్ర్రన్న యిల్లు.

[బొర్రన్న, శనేశ్వర్రావు సోఫాలపై కూర్చొని]

శనే—తిక్కన్న తిక్క వదిలిస్తే గాని నాగేశ్వర్రావు లొంగడ్రు.

బొర్ర—ఆఁ! తిక్కన్న దేమిటిగాని నాగేశ్వర్రావు భరతమే పట్టాలి. తిక్కన్న ఓ లెక్కలోవాడా? జమలోవాడా?

శనే—అట్లా అనకు. పన్నాగాలు పన్ని మనమీద విఱుచుకు పడటానికి సిద్ధమౌతున్నవాఁడు వాఁడే!

[తాత ప్రవేశం]

తాత—మా నాగేశ్వర్రావ్ వచ్చాడ్రు అబ్బాయ్!

బొర్ర—(లేచి) లేదండి తాతగారు!

శనే— (లేచి) ఎందుకండి?

తాత—ఎందుకా?......ఆ మద మేమిటో చూడటానికి. (పోబోవును)

బొర్ర—ఏమిటో కనుక్కుందాం పిల్వరా!

శనే—తాతగారు!

తాత—(వెనక్కి తిరిగి) వచ్చాడా?.........తిక్కన్న మెక్కడ చచ్చాడో?

బొర్ర—ఏమి టండి తాతగారు? నాగేశ్వర్రావ్ వస్తున్నాడు లెండి!

తాత—ఏడి ?
శనే—వస్తాడు లెండి. తిక్కన్నెందుకండి ?
తాత—ఎందుకా ? ...... అరదండాలు వేయించి ఖైదుకు పంపటానికి.
శనే—అదేమి వుపద్రవ మండోయ్?
తాత—ఆ తిక్కన్నతో మావాఁడు చేస్తున్న స్నేహమే వుపద్రవం తెచ్చిపెట్టింది.
బ్రా—అనుకున్నంతా అయిందీ ?
శనే—కాదు మరీ !
తాత—తల్లితండ్రి లేని పిల్ల కదా అని పెంచుతుంటే-
శనే—ఎవర్ని ?
బ్రా—భారతిని రా !
తాత—లేవతీసుకు పోవటానికి చూచాడుట తిక్కన్న—
శనే—ఎప్పుడూ ?
తాత—ఈ సాయంకాలమే. ఆ ఘోరకలి మా కోడలి కళ్లపడిందట...పైగా ఆ తిక్కన్నగాడు మా పిల్లని కూయరాని కూతలు కూసిపోతా డట !
శనే—అరే! యింకా రా డేమిటోయ్? నాగేశ్వరావ్. మేం త్వరగా పిల్చుకొస్తాం పదండి తాతగారు.
తాత—ఆలస్యం చేయకండి అబ్బాయిల్లారా! ఆ తిక్కన్నగాడికి యీ వరసన వూరిమీద పడకుండా తొందరలో తగిన ప్రాయశ్చిత్తం చేస్తేనే గాని మన పరు వుండదు . పోతా !...పిల్చుకొస్తారు గాదూ ?

శనే—ఇంకా పిల్చుకురాకుండానా తాతగారు!

తాత—త్వరగా రావాలి నాయనా!

[నిష్క్రమించును]

శనేశ్వరావు, బారిష్టా—చిత్తం. [సాగనంపి వత్తురు]

శనే—చూచావా? నే నన్న ప్రకారం ఎంత పన్నాగం పన్నాడో?

బారి—నిజమే..... యిట్లా యెంతకాలం నించో కాన రాని దొంగ.

శనే—బహు బుద్ధిమంతుడి మాదిరి నాగేశ్వరావింట్లో జొరబడ్డప్పటినుంచి. ఇదిగో బారిష్టా! వీడి పన్నాగా లన్నిటికి విఱుగు డిదివరకే కనిపెట్టా. ఆ విఱుగు డిప్పుడు పనికొచ్చే ఘడియలు కూడ వచ్చినై... అది గాదురా! ఆ కుసుమకోమలగాత్రి, భారతి యీ నిర్భాగ్యుణ్ణెట్లా సమ్మతిస్తుంది? (నవ్వి) వీడి ఆకారాన్ని చూచి వలలో పడటానికి, (నవ్వి) వా డేమొ వరాంగుటంగు. ఈ మేమొ జగన్మోహనాంగి. వీళ్లిద్దరికి హస్తిమశకాంతరం తేడా... అది వీణ్ణి వరించటం కల్ల.

బారి—అది మట్టుకు నిజమేరా శనేశ్వరా!

శనే—బారిష్టా! నిజంగా ఆ పిల్ల నీవంటి వాళ్లకోసం పుట్టిందిరా. నమ్ము నమ్మకపో? దాని సహజ సౌందర్య ధనాన్ని భద్రంగా కాపాడటానికి నీవే అర్హుడవ్. అస లేమంటావ్? నీ కిష్టమేనా?

ఏ కోశంబునగాని దీని కెవడే
యేతోవ కడ్డంబుగా
డీకొన్న ట్లీక విన్నచో పిడుగు మా
డ్కిన్ దూకి శోధించి యీ
లోక ధ్వంస శనేశ్వరుండ వని గ
ల్లోలంబుఁ బుట్టించడే ?
నీకుణ్ మే లొనరించుదాఁక సఖుఁడా
నిద్రించఁ డే మిత్రుఁడుణ్ !

బొర్ర—ఎవరో గాదు, నాగేశ్వరావే దీని కిప్పుడు ఎదిరించేది.

శనే—వాణ్ణి కూడా కట్టేస్తా. లక్ష్మికి తిక్కన్న వుత్తరం వ్రాసి నట్లు వుత్తర మొకటి పుట్టించి తిక్కన్నంటే గర్భశత్రు వనిపించే టట్లు చేస్తే సరి. నాగేశ్వరావింకా వాఁడి జోక్యమే పట్టించుకోడు.

బొర్ర—ఇది బలే వుపాయం. ఈ కార్యసాధనానికి వజ్రాయుధం వంటిది. ఇదిగో ! నీ క్కావలిసిందానికి మొగమాట మే మాత్రం పడకసుమా !

శనే—దాని కేంలే? దాని కెప్పుడు నీ వభ్యంతరం చెప్పావు. వల్లకా దన్నావు ? ఇదిగోరా ! నిజంగా నీ సొగసుకి భారతి ముచ్చటైన కాపురం చేస్తుందిరా. (చూచి) నాగేశ్వరావింటికె పోతున్నాడల్లే వుంది. మన ప్రయత్నంలో మన ముందాం పద.

(నిష్క్రమించును. తెరపడును)

4 వ రంగం.

నాగేశ్వరావు గృహం.

భారతి ఖిన్నురాలై యుండును.

నిందపడి తాతయింట్లో వొంటరిగా భారతి విలపిస్తున్న
ప్పుడు పాడుతున్న

కీర్తన

పేద మోమే చూడలేవా? భూమిపై
మృదు స్వభావా! కన్నతండ్రి! కావవా?
నింద వేసీ నిల్వ నీవా? ఎందు కీ దిక్కులేని జాతీ?
సుజనరక్షా! దుష్టశిక్షా! ప్రాణమే
తీయరాదా? ఆంధ్రజాతిఁ బ్రోవగా॥ పేద॥

భార—తల్లిదండ్రుల్లేని బిడ్డమీద యింత దురంత దుర్భర విపత్పర్వతాన్ని విఱచి పడవేయటం దేనికి జగద్రక్షకా? తలిదండ్రులు కఱవైన బిడ్డ జీలుగు బెండుకంటె కడు తేలికైనదని యెఱుగవా? పిచ్చుకమీద బ్రహ్మాస్త్రం వేయటమే ధనుర్విద్యా కౌశలమనుకొంటివా? ప్రేమమయుఁడవైన నీ కింత క్రోధ మెక్కడిది? నన్ను నీవు పుట్టించి పోషించటం దేనికో చెప్పవైతివే? చెప్పటకేమి అవసరం లేనిచో నన్నిట్లా హింసించటం యేలనయ్యా? ఓ దీనజనమందారా! దిక్కుమొక్కు లేని నా దీనముఖంలో నీ

ప్రతిబింబ మేమైనా ప్రకాశించు ననియా ?...నా ప్రాణాలు పోకుండా చూస్తున్నావు? నా కష్టం యెవరికి చెప్పి తీర్చుకొందును ? తుదకు నీవుకూడా యీ భారతిపై కన్నెఱ్ఱఁ జేసిన...నా మొఱ నాల కించువా రెవరు ?

జనక ! విశ్వవిపంచికా స్వరము నుంచి
నీ మృదుమధుర దివ్య గానామృతంబు
చిలికి; ప్రకృతి కాంతకు జీవకళ నొసంగు
భారతిని పస్తుఁబెట్టుట భావ్య మగునె !

[తాత ప్రవేశం]

తాత—నీ సంగీతం కట్టిపెట్టు పిల్ల! రాగా రాగా యీ రాగాలే మా పరువు కాస్తా మట్టిపాలు చేస్తున్నై. చాలుగాని కట్టిపెట్టు.

భార—తాతా !

తాత —తాతా లేదు రోతాలేదు...చాల్లే నీ వగలాడి తనం.

భార—నే నే మెఱుగను తాతా!

తాత—ఏమీ...యెఱుఁగ నక్ఖర్లేదు...ఆటే మొఱక్క.

భార—బిడ్డమాదిరి పెంచుతున్న మీ కే పనికిరాక పోతే యీ భారతికి దిక్కెవరు తాతా ?

తాత—దిక్కా...కంటికి కనపడ్డవాడల్లా దిక్కే. నీకు దిక్కు లేకపోవట మేం...... బైటికి పద.

భార—(భయంతో) బైటి కెందుకు ?

తాత—పిలుస్తున్న వాళ్ళతో లేచి పోవటానికి.
భార—(చెవులుమూసుకొని) తగని పని.
తాత—అట్లాగా...తగిన పనేలే నీకు.
భార—(కాళ్ళమీద పడును) తండ్రీ!
తాత—(విదళించుకొని) సరేలెద్దూ, బైటికి పద.
భార—(దీన వదనయై)

ఎంత కృపాకటాక్షమున
హేమలతా లలితాంగిఁ జేసి ది
గ్దంతులమీదఁ ద్రిప్పి బుధ
కాండము చే గొనియాడఁ జేసి ని
శ్చింతగనుండు కోరింబసిఁడి
సీమల నిల్పిన ఆంధ్రనాయకా!
పంతముతోడ నీ విపుడు
బైటికి గెంటెద వాంధ్ర భారతిన్.

[కాళ్ళమీద పడును]

తాత—(విదళించి) కాళ్లా వేళ్లా పడితే పోయిన పరువు మళ్ళా రాదు.

నాగేశ్వరావు ప్రవేశం.

నాగే—ఏమిటే నాన్నా?
తాత—(అబ్బురంగా) వచ్చావురా నాయనా?
నాగే—ఏమిటి?
తాత—ఏమిటా!...దీన్నింకా యింట్లో వుంచకూడదు.
నాగే—పాపం...ఆ పిల్లమీా దెందుకే కోపం?

తాత—పి ల్లేమిటా?)?... పిల్లకాస్తా పెద్ద వ్యవహారాల్లో దిగితేనూ.

నాగే—దానికి వ్యవహారా లంటేనే తెలియవు నాన్నా !

తాత—(మొహం చిట్లించుకొని) తెలియవులే...... వ్యవహారాలు నీకూ తెలియవులే. ఓరి నీ దుంప తెగ...... వ్యవహారాలు నీకూ తెలియవులే. ఇద్దఱూ కూడబలుక్కునే దిగారన్న మాట. గొప్ప గొప్ప వాళ్ళ కాపురం గోడగడ్డలు చేసినదాన్ని, దాన్ని లేవదీసుకొని పోవటానికి కూర్చున్నవాణ్ణి వెంటఁబెట్టుకొని హాయిగా కులుకుతూ కూర్చో. నే నీ కోపంలో వుండలేను... ఉంటే యీ ఘోరం కళ్ళారా చూడలేను...చూచి చేతగాని తెంపిలాగా కూర్చోలేను. నా కెందు కీ రంకురామాయణాల్లో రొష్టు... ఎందుకు...నాదారి నేను చూచుకొంటే మంచిది. ఇక్కడ యీ అల్కదాన్ని బెట్టుకొని ఒక్క నిముషమన్నా వుండ లేను. అదికాదు, ఏనాఁడన్నా మన వాకిట్లో గుంపు పోగైందా? గుంపు పోగైందా అంట? ఇ దెప్పుడు నాజూకు సంగీతాలు తీయ సాగిందో... అదిగో అప్పటినుంచే పోగైంది... ముద్రష్టపు మూక. పైగా ఆ తిక్కన్నగా డొకఁడు. దేబిరిగొట్టు మొహం బెట్టుకొని చుట్టూతా తిరిగి స్నేహితుఁడి కొంప చెట్టుబొగ్గులు చేయటానికి తయారైనాఁడు. వాణ్ణి వెంట వేసుకొని తిరిగే టప్పుడే

చెప్పా...విన్నావా అప్పుడు ? ఏమోలే తల్లిలేని పిల్లవాడ వని చెప్పి (కన్నీళ్ళు తుడుచుకొని) అల్లారు ముద్దుగా చూచుకొంటుంటే యీవరసన యిల్లు సాని కొంప చేయటం మొదలెట్టావా ! ఈ భారతి మూలాన గాదూ వూరూరా, తలెత్తుకొని తిరిగే యోగ్యత లేకుండా పోవటం? ఈ నిముషం లగాయితు ఓరబ్బీ! చెబుతున్నా విను. ఇది నా కొంపలో వుండకూడదు... వున్నదా నీకూ నాకూ తండ్రీకొడుకుల సంబంధమే వుండదు.

లక్ష్మి ప్రవేశం.

లక్ష్మి—మామగారు !

తాత—ఏం అమ్మా ?

లక్ష్మి— మా వాళ్ళింటికి తీసుకుపొండి.

తాత— మా అమ్మా ! ఈ మాయదారిది నిన్నేమన్నా అన్నదా యేమిటే ?

లక్ష్మి—చేసుకొన్న వాళ్ళు మూగవాళ్లైతే అనరూ ? అందరూ అంటారు...ఎందుకు లెండి.... (కన్నీళ్ళు తుడుచుకొని) యీ కొంపలో యే నాడూ రొష్టు పడకుండా అన్నినీళ్ళు ముట్టలేదు సరికదా, ఒక నాడైనా, కంటికి నిద్ర యెఱుగను. ఎందుగ్గానిండి మీ అబ్బాయి కా భారతికంటే ప్రాణం ప్రపంచంలో మఱొకటి లేదు.

మీ రేమో కలవారి కాపురములో
మేలైన సత్కీర్తి కాం
తా రాజేంద్రు లటంచు దుర్భ్రమను పా
త్రీ వంశమర్యాద మా
వా రెవ్వారును గాంచ కిమ్మెయి మహా
పాథోధిలోఁ ద్రోసినా
రే! రాకన్నెల వ్రాత యిట్లు కనినా
రే! మామ! భూమిస్థలిన్.

[మావాళ్ళింటికి తీసుకు పోండి.]

తాత—చూడ్రా! పంచమహాపాతకుఁడా! ఆ చెంపన లక్ష్మీదేవి కొత్తగా కాపరానికి రావటమేమిటి? ఈ మాయదారిదానితో రొష్టేమిటి! నా కోడలికి యీ ముదష్టపుదాని మూలాన యెంత భయం పుట్టి పుట్టింటికి పోతా నంటున్నదో చూడ్రా. నీకే చెప్పేది. వింటున్నావా? ఓరి పరమదౌర్భాగ్యుఁడా! ఎట్లా నీతో. నిన్నేరా! ముం దా భారతిని అవతలికి గొట్టి తలుపులు ఘడియలు వేసి రా. పో రా. పోవేం. కాడి మానువలే నిలబడి చూస్తా వేమిట్రా?

[పెంటు ప్రవేశం.]

పెంటు—అయ్యా! తాథాఘూర్కి జాబూ వచ్చింది.

(హడావుడి పడుతూ వచ్చును)

తాత—ఏమిట్రా హడావుడి. ఒకటే పాడైన హడావుడి.

పెంటు — మీకీ జాబూ అండీ.

తాత — ఏం జాబు ? నా కొంపమీద అర్ధరాత్రివేళ జాబులుకూడా యేమిటి ఖర్మం? ఏది? తగిలేవ్. ఎత్తి పడై.

పెంటు — (ఇస్తూ) దీస్కీ ఫై నా ఖవర్ వుందీగా సాబ్. (ఇచ్చును)

తాత — ఏడ్చినట్లే వుంది లేవోయ్ తెల్వీ...పో.

[పెంటు నిష్క్రమించును.]

తాత — (కవరు తలక్రిందులుగా ద్రిప్పి దీపం పెద్దది చేస్తూ) ఇవి ఇంగ్లీషక్షరాలు కాఁబోలు గొడవ. (కవరు మూతి చించి) లోపల మళ్లా అచ్చ తెనుగే వుంది. (చదువును.)

ప్రియమైన నా ప్రణయసామ్రాజ్యలక్ష్మికి ముద్దులు. నీవు వ్రాసిన వుత్తరంచూచి ఆనందభరితుఁడ నయ్యాను. నీ హృదయసరోవరంలో యీ మదనమోహన రాజ హంసను (నాగేశ్వర్రావువంక భారతివంక మిట్టి మిట్టి చూపులతో నిట్టూర్పులు విడుస్తూ) విహరింపఁజేసి నందు లకు నా సర్వస్వము ధారాగతము సేయ నిశ్చయించు కొన్నాను.

ఇట్లు

నీ ప్రియమైన తిక్కన్న.

[ఆ వుత్తరం చింపి నలిపి నలిపి భారతి మొగాన గొట్టి
విపరీత మైన కోపావేశంతో]

లేచిపో...సిగ్గులేని ముద్రష్టపుదాన. ఛూ,నీ మొహం మండ, అబద్ధా లాడితే పాపం బిడ్డ లవ్వకుండా వుంటుందా ? చూడాి! సిగ్గులేనివాఁడా! వ్యవహారాలే మెఱగ దంటివే ? ఈ వ్యవహారా లేమిటి? గోడపక్కనే కాచుకొన్నాడు పోవే తిక్కన్న ... మా పాలబడి యెందు కేడుస్తావ్ యెదురేద్పు ?

నాగే—(ఉత్తరం చూచి ఆదుర్దాగా) నాన్నా ! భారతికి వ్రాసింది కాదే......లక్ష్మికి వ్రాసింది.

తాత—(పండ్లు కొఱుకుతూ మొహంచిట్లించి) ఓరి పిచ్చి మొద్దు,పిచ్చి మొద్దు కాన!(దగ్గఱకొచ్చి నోరు మూసి) నీకు తెలియదు వూరుకోరా ! (కోపంతో) ఓసి నీ మచ్చ మాయ. నా కొడుకు కాపురం నిలువునా తీద్దా మని చూచావుగా ? పోవేం...పోతావా పోవా ... మాదిగాడి చేత యీడ్పించాలా ? ఊఁ.

నాగే—తొందర పడక నాన్నా !

తాత—ఓరి నీ దుంప తెగ. కొఱవితో తలగోక్కుంటా వురా. నీ శాంతం మండిపోను.

నాగే—శాంతమే మనకి భూషణం నాన్నా !

తాత—పడ్చి నట్లే వుంది. నీ తెల్వి, నీవూ వల్ల కాదై పోతే...పో అవతలికి.

నాగే—(వేడుకొంటూ) నాన్నా ! నాన్నా !

ఏ విశాలగభీర భావాంబర తలాన
ఏ తల్లి యమృత జీమూత యయ్యె
ఏరాజ సుకుమార పారిజాత వనాన
ఏ జనని వరాల జాజి యయ్యె
ఏ సువర్ణమణి సింహాసన సీమలో
ఏ మాత సుమనోభిరామ యయ్యె ?
ఏ వీరకేసరి జీవితాటవి మధ్య
ఏ దేవి పచ్చిబాలింత యయ్యె ?
అట్టి......

తాత—అట్టి కాదు నేలమట్టో.

నాగే— అట్టి సులలిత సుగుణ సుధాంజలి యగు
ఆంధ్రభారతి నిట్లు నిరాదరించి
వెడలఁ గొట్టినచో తెన్ను పుడమి కింక
తెగులు పుట్టకయుండునే తెనుఁగుతండ్రి!

[కాళ్ళమీాద పడును]

తాత—(పడ ద్రోసి) అఘోరించిన ట్లుందిలే. నీ సీతి నీవు...పుద్ధరిద్దురు గాని దేశాన్ని. ...కదలవేమే పిల్లా ? నీకా్కదూ చెప్పేది ? ఒక్క నిముషంగూడా నా గడపలో నిల్వటానికి విల్లేదు. పదవేం.

భార—ఈ నడి రాత్రివేళ యెక్కడికి పొమ్మంటారు ?

తాత—(హేళనగా) ఎక్కడికా! చక్కగా 'కమ్మని సుఖం అనుభవించే చోటికి. పద (గెంటపోగా)

నాగే—(రెండుచేతులు పట్టుకొని) నాన్నా! నాన్నా!

తాత—(విదళించుకొని) నాన్నా లేదు, దున్నా లేదు.పో, అవతలికి పో వేమే?

[గెంట పోవును]

నాగే—(పట్టుకొని) నాన్నా!

తాత—(విదళించి) ఏం......వళ్లు వాచి కొట్టుకొంటున్నావా? పళ్లూడకొట్టేను. పో, అవతలికి...పొమ్మన్నది నిన్ను కాదటే? (పడత్రోయును. భారతి కీర్తన పాడును).

కీర్తన

తండ్రీ! ఇదిటే ధర్మము?
కొండ విఱచి పైఁబడద్రోతువా?
నాబ్రతుకు భారమా?
తండ్రీ॥

తాత—పో,ముదొష్టపు చచ్చినదాన(బైటికి గెంటి)ఇంకా నా యింటిపట్టు కనపడ్డావంటే మట్టుకు మహమ్మాయి చేశానే!

(తలుపులు విసుగుతో వేసి, గడియలు వేసి, వెనక దీన మొగంతో నిల్చున్న నాగేశ్వరార్రావు మొహం కొట్టుకొని) అబ్బా! నీ దుంపతెగా. (తలెత్తి) ఏమిటారి ఆ యేడ్పుగొట్టు మొహం? పద వేం యింట్లోకి. ఎవరైనా నవ్విపోతారన్న సిగ్గుండొద్దు మొహానికి.

ఫుట్టావు పాడైన పుటక. ఈ తడవ ఆ తిక్కన్న గాణ్ణి గుమ్మం తొక్కనీ చెబుతా. (అపార మైన దయతో) రా! లక్ష్మి! మా అమ్మా! ఈ దౌర్భాగ్యుడితో నీ కెన్ని కష్టాలు వచ్చి పడ్డవే. పరాయిపిల్ల వనైనా దయాదాక్షిణ్యం వుండొద్దు? ఎందు కేళ్ళొస్తేనే సరా? ఫుట్టాడు పాడైన పుటక. ఇహ, ఆ భారతి చచ్చింది వదిలిందిగా. రా! అమ్మా! లక్ష్మీ!

లక్ష్మి— ఇంకా తెల్లవారిందాకా అట్లాగే చూస్తుండాలా? రండీ!

[తాత లక్ష్మి నిష్క్రమింతురు]

నాగే—(పొంగి పొరలి వస్తున్న దుఃఖంతో)

ఇగురుమామిడి చిన్ని చిగురుకొమ్మలలోన
పట్టుజాకట్టు చూపెట్టుతనయ!
పూలదుమ్ముతో పొంగిపొరలు కమ్మదనాన
జలకేళి సల్పు రోజాకుమారి!
కోకిలమ్మల సన్నగొంతులో హాయిచే
సోయగ మొలికించు తోయజాక్షి!
అల్లారుముద్దుగా ఆనందలక్ష్మితో
రాజస మ్మొడెడి గారాలకూచి
అఖిల విద్వత్సభాంబోధి సుఖ సుధాక
ధాతరంగ రంగత్ప్రబంధ కమనీయ
డోలికా లోలయై, బ్రాహ్మి జోల వినెడి
నా తెనుఁగుతల్లి పులుల కంటఁబడె నకట!

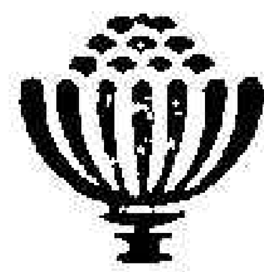
ఎంత వున్నవాళ్ళ కాపురంలో పుట్టినప్పటికి యీ చేత గాని మూగతనం యెందుకొచ్చింది ? స్వతంత్రం లేకపోవటంవల్లనే వచ్చింది. దేనికైనా స్వతంత్రమే మహాబలం. అటువంటి స్వతంత్ర బలసంపన్నుఁడుగాని వాఁడు బ్రతికున్నప్పటికి చచ్చినవాళ్ళతో జమకట్టుకోవలసిందే.

అమృత నీహార బిందుగర్భమున బుట్టి
అతులిత నవరత్నాభరణాంగి వైన
ఆంధ్ర భారతి ! యీ దుర్మదాంధు నింట
పరిభవదవాగ్నిలో బడి కరగితమ్మ.

స్వతంత్ర ధనం ఆర్జించే వఱకు యీ కొంపలో కాలు పెట్టను. పెట్టకూడదు.

[నిష్క్రమించును]

తెరపడును.

తెనుఁగుతల్లి

ద్వితీయాంకము

1 వ రంగం, నదీతీరం

[ప్రచండ శపథం తీర్చుకొనేవఱకు అన్నపానీయాలు ముట్ట నని తిక్కెక్కిన తిక్కవేషంతో తిక్కన్న ప్రవేశం]

తిక్క——మాయ వేషధారులకు, అఖండ దురాశా పీడితులకు, కపటనాటకసూత్రధారులకు, అసహన వీక్షణాలంకార సహస్రాక్షులకు, ఆయుర్భాగ్యములు, అష్టైశ్వర్యములు, ఉగ్గుపాలతో నిచ్చి కడుపార ప్రేమతో పెంచుకొనుచున్న లక్ష్మీ! నీవు లోకమాతవా? ఈ బిరుదు నీ కెవ డిచ్చినది? కాదు కాదు, నీవు లోకమాతవు కావు. లోక ఘాతకివి. ఇఁకనుంచి నీ వీ బిరుదు తగిలించుకొని సంచరించు- నీకెన్ని ఆరాధనలు, నివేదనలు, ముట్టగలవో తెలుసుకొందువు. అట్లా చూచెద వేమిటే? న్యాయమార్గవిధ్వంసకీ! నే నెవణ్ణో తెలుసునా? నీ మహామారణగుణాలవల్ల తిక్కెక్కిన తిక్కన్నను.

లోకానికెల్లా నీవు లోకఘాతకివని తెలిసే పర్యంతమూ నాకీ తిక్క తగ్గదు. లోకఘాతకీ! లక్ష్మీ! నిన్నా రాధించు నీ రాకుమార్లు, కుబేర్లు, నాకాలిగోటికి సాటిరారు. నాముందు నిలువలేరు. వాళ్లని తీసుకొని నాపైకి దండెత్తెదవా లక్ష్మీ? పొరపాటు సుమా! ఆ ఓబయ్యలంతా నిన్ను దీసుకొని నాపై దండెత్తటా నికి చూస్తున్న మొగాలే లక్ష్మీ! నిన్ను చూచి గడ గడ లాడువాళ్ళపై నీ పెత్తనం సాగినట్లు నా ముందు నీ యాటలు సాగుతై యనుకొంటివా?

లేనికొంపపయి గాలి దుమారముగ దూకి
 కూటికుండ పగులఁగొట్టు ఘనుఁడు
మున్నెన్నో కాపురమ్ములు గుండములవేసి
 దిబ్బలు వెట్టి కందిన బలుండు
వారసత్వములకై పన్నాగములు పన్ని
 మిన్నాగు మాడ్కి కూర్చున్న ఖలుఁడు
తనకన్న కూడఁబెట్టినవాని కనుగొన్న
 శిరమువంచి సలాము సేయు చవట.
నీకు దాసానుదాసులై లేకితనము
తోడ, నీకాళ్ళు కళ్ళ కద్దుకొని వేడు,
కొని గడగడ లాడెదరుగాని నిరతంబు
నీకు మగలైన యే రీతి నిల్తు లక్ష్మి?

నీ దురహంకారం నీకు మగఁడైనవాఁడే తీర్చేది. అతఁడే నన్నునూ, నా ఆంధ్రభారతిని పూజించేది.

లక్ష్మీ! నీవు నా వాణి కన్న లావణ్యం గలదాన
వనియా......విఱ్ఱవీగుచున్నావు? నా భారతికున్న నీతి
నియమం నీ కున్నచో లక్ష్మీ! నేఁడీ ప్రపంచమంతయు
యుద్ధభూమిగా వుండేది కాదుగదే! ఒళ్ళును పుల్కరింపఁ
జేసే తళుక్కు బెళుకులలో నుంచి వచ్చి,

చక్కదనమ్ముచేఁ బరవ
శత్వములోఁ బడవేసి, రేఁబవల్
పెక్కు విధాల వేపుకొని
బిక్క మొగమ్ముఁ దయారుఁజేసి సల్
దిక్కుల కంపి దుర్దశకు
దింపెడి సానికి నీకు, భేద మే
ప్రక్కను లేదు లక్ష్మీ! కన
రా! మఱి మీ నటనా విశేషముల్.

[పెంటు ప్రవేశం]

పెంటు—హేమిట్రా? బాబూ! సాలా గలాటాలో వుండా
ర్మీకి?

తిక్క—పాపిష్టిలక్ష్మివల్ల గలాటాలో నేవున్నా. విశేషా
లేమిటి పెంటు?

పెంటు—ఇశేషాల్కి హేమండీ! బహుత్ అచ్ఛాగా
వుండాకాలం లుచ్ఛాగా మారిందిగా. మీకి హింకా
తెల్యా లేదండీ పండిత్ సాబ్?

తిక్క—(ఆదుర్దాగా) తెలియ లేదోయ్! ఏమి టది?

పెంటు— హేమ్టిూవుందీ బాబూ! నాగేశ్వర్రావ్ ఘర్ మే సేరింది సూశారూ?

తిక్క——ఇద్దఱూ చేరింది?

పెంటు——ఖొత్తగా వొచ్చిన పిల్లా అండీ!

తిక్క——అది లక్ష్మి.

పెంటు——ఆలచ్మీ యేమేళా ఖాలూ పెట్టిందో బాబూ!

తిక్క——ఏం జరిగింది?

పెంటు——హేం జర్గిందా! తాథాఘూడ్కీ హాళ్యా ఫెర్గి ఖళ్యా తిర్గిన్డె.

తిక్క——ఏం జేశాడు?

పెంటు——హేమ్టిూ సేస్తాడ్. హిల్లూహాల్లాఖూడ్ సేస్తాడ్. పాపం. హాదివహ్కీ ఫెర్గూతుండ బారతి ఫిల్లా లేదూ...ఆ లడ్కీకీ హెల్లా కొట్టాక్.

తిక్క——నిజమేనా? నిజమేనా? నాగేశ్వరావ్ లేడూ?

పెంటు——హాయనీక్ మాటూ లెఖ్ఖాసేస్తాడా బాబూ! నాగేశ్వరావ్ ఘూర్ ఖూడా యేడకో లేసీ పోయీూనార్.

తిక్క——(చేయి పట్టుకొని) భారతి లేదా పెంటు? భారతి లేదా పెంటు? నిజంగా చెప్పు?

పెంటు——లేదా, లేదూ హానీ గదండీ మీాకీ సెప్తా.

తిక్క——పోనీ యెక్కడికి పోయిందో చెబుదూ?

పెంటు——నాకీ సెప్పీ ఫంఫారండీ! నడిరేతిరి యేళా బైటీక్ కొట్టారంట. పొద్దునేడా ఖన్పడా లేద్.

తిక్క—(పెద్దపెట్టున పొంగి పొర్లుతూ వస్తున్నదుఃఖంతో)
భారతీ! నా ఆంధ్రభారతీ! ఏ పరమ కిరాతకుఁడు
నిన్ను వెళ్ళగొట్టెనే? ఆంధ్ర భారతి! ఇంతలో
యింత ప్రళయం వచ్చి పడుతుం దని యెఱుగనే,
ఆంధ్రభారతీ! (పడిపోవును)

పెంటు—హేమ్టిో? బాబూ! మీాకీ సాలా తెల్సినవారూ-
లెగండి. అరే! అల్లా! నాకీ బమ్మహత్యాపాతకం
సుట్టుకుండేట్టుగా వుందే! ఉజే! బాబూజీ! పండిత్
సాబ్! లెగండి, పోయీా, హేడన్నా హెత్కీ-
వొద్దాం. ఖుదా! అరే! అల్లా! అబ్ మై క్యా కరూం?
హా...ఇధీ సూస్తే నాగుండె బేజారై పోయిందే.
హేమ్టిో గచ్ఛంతరం? ఆ...ఆ తాథాఘూడ్కీ, బుద్ధి
లేద్. పాపిట్టిదానీ మాటా యినీ, ఖాంఫా హీకాడ్కీ
తేచ్చాడ్. బుద్ధిగల బాబూ యీా ఘోరం సూడా
లేకా దేశాంతరం లేసీపోయాడ్. హీంకా వుండదిగా
మాతల్లీ...పేదోళ్ళ పానాల్కీ బలిసేస్తాన్కీ. ఈ లచ్చీ
ఆతాథా నాకీ హీంకా ఖళ్ళాలు పెట్టీ హామేషా
తమాషాగా సవారీ సేస్తాగ్గూడా. హీంకా నాకీ నౌ
ఖరీ లేకాపోతే లేకాపోయేగానీ నాపిల్లా జెల్లాతో
నేనూా లేసీపోతా.

[నిష్క్రమించును]

తిక్క—(లేచి అటునిటు చూచుచూ) పెంటు! పెంటు!
ఆంధ్రభారతి! ఎక్కడికి పోతివే? నీ కష్టాలు విని ఆద

గించువాఁడే లేఁడని పోతివా? నాగేశ్వరా! నీవు కూడా దేశాంతర గతుఁడ వైతివా? నా ఆంధ్రభారతి గతి యింకా యెవరు చూస్తారయ్యా! ఇన్నాళ్లు నేను గూడా నీ అనుపమాన భాషాభిమానం చేతనే గదా బ్రతుకుచున్నది. నా సంగతి తెలుసుగా నాగేశ్వరా!

చేతఁ గవ్వయులేదు, నాదు మొఱ
కొంచెంబైన గైకొంటకుఁ
దాతల్ లేరు, నిరంకుశప్రభుకళా
దార్జన్య పర్జన్య భే
రీతారావని నస్థి పంజరముగా
వ్రేలాడు యీ దేహమా?
నా తండ్రీ! మన ఆంధ్రభారతికి ప్రా
ణాధార మీధాత్రిపై.

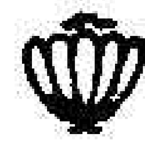
పాపభూయిష్ఠ మైన దురంత ఘోర దారుణమారణ విషదంష్ట్రీ! కుక్షింభరా వేశ దురాశ వినాశకారణ పక్షీ! లక్ష్మీ! ఛీ!

నీ మూలంబునగాదె? నాదు మురళీ
స్నిగ్ధప్రసూనాంజలీ
ప్రేమారాధనమాగి, కష్టదిన దు
ర్భిక్షాగ్నిలో వేగి, నేఁ

డీ మిన్నంటు విషాదగేయములతో
నేడ్చేడ్చి మున్నీరుగా
భూమిం బొంగి తుపానుబట్టినది క
ల్మిల్ కొంపలో రక్కసీ॥.

ఓ ఉన్నత పర్వతరాజంబులారా! ఓ గంభీరఘోష రోషావేశ చతుస్సముద్రంబులారా! ఓ భయంకరారణ్య విహార వరాహ వ్యాఘ్ర నానావిధ శకుంత సంతానంబులారా! నా ఆంధ్రభారతి యెక్కడ? నా ఆంధ్ర భాషాదేవి యెక్కడ? (నిష్క్రమించును)

తెరపడును.

2 వ రంగం. తాత గృహం

[తాత విచారగ్రస్తుఁడై యుండును.]

ఎందుకీ మాయదారి చదువులు. కూటి కొచ్చేవా? గుడ్డ కొచ్చేవా? ఉన్నదాన్ని వూడ్చి పెట్టడానికే గాని మఱేం గాదు. చదువులు చట్టు బండలు గాను, నే నీ చదువులు చదివే యింత ఆస్తి ఆర్జించానా? ఏమిటో! ఇదంతా కలికాల మహిమగాని మఱేం గాదు. అయినా, యిప్పు డొక చిన్నా లేదు పెద్దా లేదు; ఎవరికి వారే పెద్దలు. మంచీ చెడ్డా చెప్పేవాళ్ళు లేరు. వినేవాళ్ళు లేరు. నా కాశ్చర్యం వేస్తుంది! మా నాగేశ్వర్రావుతోటి వాఁడు బొరన్న. వాఁడొక్కఁడు కనపడుతున్నాడు పెద్దవాళ్ళ పేరూ, ప్రతిష్ఠా నిలపటానికి. వాఁడెంత వ్యవహార్తగా నల్గురిలో చెప్పుకో బడుతున్నాడు? ఊళ్ళో యే వ్యవహారం వచ్చినా వాఁడొస్తేనేగాని పరిష్కారం గాదు. వాఁడి తల్లి యేం పూజ చేసుకొని కన్నదో; వంశరత్నాకర మైనాఁడు బొరన్న. మా అవిడా కనిపోయింది సుపుత్రుణ్ణి ... ... సుపుత్రా కొంప పీకరా అని. ఆ బొరన్న అసలు చెడుబాకీ స్నేహాలు పట్టేవాఁడే కాదు. మావాఁడు అట్లా కాదుగా. ఇంట్లో రంకులరాటాన్ని తిప్పేదాన్ని పెట్టుకొని లేకిముండా కొడుకుతో సరసా లాడిస్తున్నాడు. ఇది నాకు గిట్టుతుందా? గిట్టకే చివాట్లు పెట్టానని లేచిపోయినాఁడు. వీఁడి మొగానికి బంగారంవంటి

లక్ష్మినని కడితే, యీ వరసను తెంపుకు పోతాడా? పోనీ! ఇంకోణ్ణి తెచ్చుకొని పంచుకొంటా. కఱవా? కాకిచేత కబురుచేస్తే చాలు. రేపీపాటికి చాలామంది కొడుకులు నాయింట్లో దిగుతారు. నేను మావాడికి పనికిరాక పోయానుగాని, దేశంలో వాళ్ళకి పనికి రాని వాణ్ణైనానా? చీమలకి బెల్లం చేదెప్పటికి గాదు.

[పెంటు ప్రవేశం.]

పెంటు— అయ్యా! తాథాఘూర్!

తాత— ఏమిటోరి! అబ్బాయిజాడా యేమన్నా తెలిసిందా?

పెంటు—భారతీక్కి మొగ్గూజాడా తెలిసిందీ బాబ్.

తాత—(మొహం చిట్లించుకొని) ఏడ్చినట్లే వుంది నీ తెల్వి.

పెంటు—హార్క్కి హెత్కాటాన్కి ఘోతే మద్దెనా హీర్కి ఖన్పడ్డార్

తాత—ఆఁ. హా! సంతోషమే! ఇప్పు డీ వార్త చెబుతేగాని, నా ప్రాణం నిల్వాదని వచ్చావన్న మాట...మాయదారి ముండాకొడక! మాయదారి ముండాకొడక అని. మా కెవరు దొరికినా యిటువంటి జెష్టలే దొరుకుతారేం? ప్రారబ్ధానికి తోడు.

పెంటు—తిర్గీ బేగీ హెత్కటాన్కి పోయీ వస్తాన్ గదండీ.

తాత—మళ్లా రావటంకూడా యెందుగ్గాని తద్దినం...పో

పెంటు—హెక్కడీక్కి పొమ్మంటార్ ?

తాత—ఎక్కడికా ? వల్లకాట్లోకి.

పెంటు—హక్డా బూడ్డా గదండీ.

తాత—నీవంటి గాడిదలకి పనికొస్తుందిలే...పోర్లా ట్టాన్కి...పో. ఆట్టే వాక్కు.

పెంటు—మీాకీ ఖోంప సేస్తే ?

తాత—ఏమిట్రా పరిలాపం ? పొగరు బోతుతనం ? పొమ్మంటేను. వొళ్ళు వాచిందా ?

[పెంటు నిష్క్రమించును]

అడిగిన భత్యాన్ని మూడగట్టి అబ్బాయిజాడా తెల్సుకురారా అంటే, భత్యంకాస్తా యిట్లో పోసుకొని యెక్కడికి వెళ్ళాడో యేమో, మళ్లా పందికొక్కుల్లే మెల్లగా చేరాడు తిక్కన్న కనపడ్డాడని. ఆరివీఁడి దుంప తెగ; తిక్కన్న కోసమా వీణ్ణి పంపింది? (చూచి) ఏడి ? పోయాడల్లేవుందే ? ఒరేయ్ ! పెంటూ ! పెంటు!

(జీ, జీ, అని పెంటు తెరలో పల్కును)

తాత—ఆరి వీణ్ణి పెద్దపులెత్తుకుపోనూ. అదుగో!ఇక్కడే చచ్చాడల్లే వుంద. ఇట్లా వొకమాటు చావ్.

[జీ, జీ; అంటూా పెంటుపరివేశం]

తాత—ఆరి, నీ జీ పాడై పోను. జీ అయ్యానుగా నీకు? పొగ రెక్కి కొట్టు కొంటున్నావా ?

ఇదిగో! బొర్రిస్న గారితో నే నోకమాట్టొచ్చి
పోమ్మన్నానని చెప్పిరా.

పెంటు—హోర్క లేకాపోతే.

తాత—చెవులు కిందుగా ముసుగు వేసుకు రా శకున పక్షి. నిన్ను నేను చెప్పింది చేసి చావటానికి పెట్టుకొన్నానా? సమాధానం చెప్పటానికి పెట్టుకొన్నానా? పోయ్ చెప్పొస్తావా?

పెంటు—(మౌనము)

తాత—మాట్లాడవేం రా?

పెంటు—సమాధానం సెప్పొద్దన్నా గ్గదండీ! సావమన్నారా?

తాత—అఘోరించినట్లుగానే వుంది. పోయి పిల్చుకురా!

[పెంటు నిష్క్రమించును]

కంటికి నిద్రలేక, వొంటికి సుఖం లేక నే నానాపరస పడరాని పాట్లల్లా పడి లక్షలతరబడి సంపాదించా. ఏం ప్రియోజనం? దక్కనిచ్చే కొడుకు పుడితేగా? ఇది వఱదాఁకా, వూళ్ళో నానా అల్క జనాన్ని తెచ్చి మేపాడు. అది చాలక ఇప్పుడు దేశంలో వాళ్ళని గూడా తోలుకు రావటానికి పోయాడు. ఆ వచ్చే వాళ్ళకన్నా సిగ్గూ భిడియం వుండొద్దా? తేరగా వాళ్ళ తాతగాడి ముల్లె దాచిపెట్టినట్లు వస్తారు. ఛూ...మనిషై పుట్టిం తర్వాత మానాభిమానా లుండాలి.

[బొర్రిన్న శనేశ్వర్రావ్ ప్రవేశం.]

బొర్రి—తాతగారు !

తాత—నాయనా ! వచ్చావా! ఇంతకుముందే పెంటును మీకోసం పంపించా. కూర్చోండి.

బొర్రి—(కూర్చుంటు) పెంటు కనపడలేదే మాకు !

తాత—వాఁడో త్రాగుబోతు ముండాకొడుకు. తాగి తందనా లాడుతున్నాడు కాఁబోలు. ఎబ్బే, యీ పెంటు చురుకైన వాఁడుకాఁడు.

శనే—నాగేశ్వర్రావ్ జాడా తెల్సిందాండి ?

తాత—లేదు తండ్రీ !

శనే—బలే పని చేశాడు. కాదురా బొర్రిన్న ! యీ వార్ధక్యంలో నాయనమ్మగారుంటే తాతగారింత కష్ట పడతారా ? నాగేశ్వర్రావ్ యిట్లా లేచిపోయే వాఁడేనా ?

తాత—(కన్నీళ్ళు తుడుచుకొంటు) అదుంటే నా ఖర్మం యిట్లా యెందుకొస్తుంది నాయనా ?...హాయిగా పార్వతమ్మవారి మాదిరి స్వర్గానికి లేచిపోయింది. నేనుగూడా పోకూడదు పోతే నాకీ నరకం వుండేది కాదు, మావాఁడికీ కంటకం వుండేదీ కాదు. (చప్పుడవటం విని) ఏమిటా చప్పుడు ? ఎవడ్రా అక్కడ ?

బొర్ర— పెంటొస్తున్నాఁడేమో లెండి.

తాత— సెంటిప్పు డప్పుడే రాదు నాయనా! చుట్టుపట్ల కల్లా సుగంధంచల్లే సెంటుబుడ్డి యింకా వుందేమో నని పోకిరీమూక జొరబడటం మామూలైందిగా నాయనా! అదే నా కొంప కింత తిప్పలుతెచ్చింది.

శనే— మీచేతిలో పెరిగిన పిల్లేగదండి?

తాత— పిల్లే, పాడైనపిల్ల. ఇంతకూ ఆ తిక్కన్నగాడి స్నేహం మావాడు పట్టకపోనుగా... యీ భారతిట్లా గడేకా రయ్యేది కాదు.

శనే— ఆ పిల్లని తిక్కన్న కిచ్చిచేయటం మీ నాగేశ్వ్రావు కిష్టమేమో, పోనీ అట్లా చేయకపోయినారా?

తాత— ఆ దేబిరిగొట్టు మొహానికిచ్చి చేస్తే పిల్ల సుఖ పడే దెట్లా? తను దూర సందులేదు గాని మెడకో డోలా అన్నట్లు ఆ తిక్కన్నగాడికి పెళ్ళా మెందుకు?

శనే— తాతగారూ! నాదొక మనవి.

తాత— ఏమిటో చెప్పు నాయనా!

శనే—మన బొర్రన్న పెండ్లినిమిత్తం ఆలోచించటానికి వచ్చా.

తాత—మంచిదేగా నాయనా! అసలా భారతిని బొర్రన్న కిద్దా మని నేనెంతో ఆశపెట్టుకొంటే అదీమాదిరి బిద్దలైందిగా.

శనే—మరేం బిద్దలు గాలేదు గానీండి, మీరు సమ్మతించే పక్షంలో, నే నొక సలహా చెబుతా వింటారా?

తాత—అయ్యో! వినకేం! అవశ్యం వింటా నాయనా!

శనే—తిక్కన్నని తిరిగి చూడకుండా ఖైదుకు పంపటం, బ్రాహ్మణ్ణకు భారతి నిచ్చి చేయటం, నాగేశ్వర్రావ్ వచ్చేలోపల చేశామంటే గోల చల్లారిం దని విని వస్తాడు.

తాత—బాగానే వుందిగాని భారతి వప్పుకోవాలిగా.

శనే—మీకెందుకు మీరు నాతోరండి, వప్పుకొనే టట్లు చేస్తేనే సరి. ఇందులో మీరుమట్టుకు భారతిమీద అనుగ్రహం చూపాలి!

తాత—చూపకపోవటమేం నాయనా! అది నేను పెంచిన పిల్లగాదూ? దానికి నాకంటే వేత్తే దిక్కూ మొక్కూ యెవరున్నారు?

[తిక్కన్న ప్రవేశం.]

తిక్కన్న—తాతగారు! నమస్కారం. నాగేశ్వర్రావ్ వున్నాడా?...ఈ మనుమడి మీద అనుగ్రహం తప్పినట్లుందే? శనేశ్వర్రావు! నాగేశ్వర్రావ్ వెక్కడి కెళ్ళాడో నీకు తెలుసా? ఓహో! బ్రాహ్మణ్ణా వున్నాడే? నీకూ తెలియదటోయ్?...మీరంతా కలవాళ్ళు కాఁబట్టి పేదవాఁడితో మాట్లాడటం నామర్దా పని. పాపం, తాతగారికి నాయనమ్మగారు పోయినప్పటినుంచి అన్నీ కష్టాలే.

తాత—(మొహంచిట్లించుకొని) చాల్లే వెధవ పరామర్శ. మళ్ళా దేన్ని లేవదీసుకు పోవటానికొచ్చావ్?

తిక్క—(నవ్వుచు) విన్నావా? శనేశ్వరా! తాతగారి పరాచకం.

శనే— ఇందులో పరాచక మే ముందిరా?

తిక్క— లేక పోతే సరేగాని, లేవదీసుకు పోయిన వాఁడెన్ని గుండెల్తో యిక్కడి కొస్తాడ్రా?

తాత—ఇళ్లల్లో జొరబడే కుక్కకు సిగ్గా శరమా? చెప్పు దెబ్బలు తింటానికి వస్తూ వుంటుంది, పోతూ వుంటుంది.

తిక్క—రోజూ యింత రొష్టుపడకపోతే దానికూ్కడా యింత కూడు పడేస్తే కావలి కాస్తూ పడుంటుందిగా.

శనే—పెద్దల్తో పరిహాసం పనికిరాదు.

తిక్క—(రోషావేశంతో)

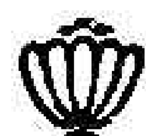
ఓరి ! శనేశ్వరా ! తెలిసె
నోరి ! దురాత్మ ! భవన్మహా దురా
చార కథా ప్రపంచ ఘన
సాహస కార్యము కట్టిపెట్టు; లే
దా, రుధిర ప్రవాహమున
తావక దేహము నిల్వఁబెట్టు, నీ
ధీరతనమ్ము కన్గొనెద దేనికి
వట్టి వృథా ప్రలాపముల్॥

[నిష్క్రమించును]

తాత—ఆరి టక్కరి ముండాకొడకా ! ఏంతలో కూనై గండ్డైనావురా?

శనే—కానీయండి. వీఁడి ప్రతాపం ఏమాత్రిందో త్వరలోనే చూపిస్తా. (నిష్క్రమింతురు)

[తెరపడును]

తెనుఁగుతల్లి

తృతీయాంకము

1 వ రంగము, నదీతీరము.

[కృశీభూత శరీరురాలై భారతి ప్రవేశము.]

కీర్తన

పోవే! ఇఁక నీవో ఆశా!
        లేదే! అపేక్షా! పరీక్షా! నిరీక్షా!
బ్రతుకే వృథా ఆశా; ఆశా ॥పో॥
        లేరే! కృపాళుల్ నీమొఱలు వినన్
పోవే! నీవో ఆశా! మహాదురాశా. ॥పో॥

సమస్త చరాచర జీవకోటి కయి నానా కష్టాలుపడి, కడుపు తీపితో బిడ్డల్ని మోయుచున్న భూమాతా! ఈ ఆంధ్రభారతి నీకు భారమా? కూడూ, గుడ్డా కఱవై నిలువ నీడలేక, దిక్కుమొక్కు గానరాక, నిస్త్రాణచే అల్లాడు చున్న యీ బిడ్డపై జాలిలేదా? ఓ భూదేవీ! నీ హృదయంలో చల్లని కరుణారసం లేదా? నా కడగండ్లు కన్పడటం లేదా? బొమికల గూడైన ఓ తెన్గుచేడియ! క్షమాగుణ సంపన్నురాలైన యీ భూజననికి నీ బ్రతుకు భారమే కాఁబోలు. మిన్నకున్నది.

నీ కెవ్వ రింక దిక్కు? దిక్కుమొక్కులేని వారి జీవితం నిరర్థకం. ఆ సువర్ణసౌధాలవారికి, అఖండ భూమండలాధి పతులకు, ఆ సుకుమార కుమారులకు పనికిరాని జీవితం వ్యర్థం కాదా? లేకున్న వారు నిన్నిట్లేల చూచెదరు? కనుక ఈ మృతకళేబరముపై అపేక్ష వీడి ప్రాణాలు వదలి నీ తలిదండ్రుల దగ్గఱకు పోమ్మా. ఆంధ్రభారతీ! తలి దండ్రుల్లేని బిడ్డలకు తరుణోపాయ మాఖరి కిదియే! గంగాభవానీ! త్రిలోకైక పావనీ!

మండువేసంగిలో మలయమారుత మిచ్చి
కాపాడుకొనుచున్న కన్నతల్లి!
జడివాన పడునాఁడు కడుసంభ్రమము నిచ్చి
మేరు వెక్కించు బంగారుతల్లి!
చలిగాలి కసరి విసరు రోజు బల మిచ్చి
ప్రభ సాగఁజేయు వరాలతల్లి
సర్వ పర్వదినాల గర్వాతిశయమిచ్చి
ఆశీర్వదించు ముత్యాలతల్లి!
స్వర్ణ కేదారఖండ భాస్వత్ప్రదీప
రూప రేఖాశలాక లక్ష్మీప్రపతాక
మాంధ్రభారతి కింక నీ యండఁజూపె
కలుపుకొనుము నీలోన గంగాభవాని!.

[గంగలో దూకి కొట్టుకుపోవుచుండును]

(తెరపడును.)

(Next scene విచారగ్రస్తుఁడైన తిక్కన్న ప్రవేశం.)

కీర్తన.

ఓసీ! సురమదగజగమనా! కనవే కనవే!
మృదుపాణీ! నామృదువీణారాణీ!
నా గానామృతపాణీ! కనినావే?
మృదుమధుజీవనా ॥ ఓ ॥

ఎంత తిరిగిననూ ప్రయోజన మేమున్నది? ఎవర్నడిగిననూ తగినజాడా విప్పిచెప్పటం లేదు. నడిరాత్రివేళ ఆ పరమలుబ్ధాగ్రేసరచక్రవర్తిచేత గెంటబడటంవల్ల యే పెద్దపులినోటనైనా పడెనా?

(గద్గదికమున) నా ఆంధ్రభారతి! నీవీ తెనుఁగుగడ్డపై జీవించియున్నమాట వింటినా...చాలు. ఈ దిక్కులేని బొందిలో ప్రాణాలు పెట్టుకొని జీవించుచుందునే! నా ఆంధ్రభాషాలలామా! ఇంకా నాకంటికి కఱవైపోతివా? (ముందు చూచి) ఆ యేట్లో కొట్టుకొస్తున్నది శవంగా వున్నదే? పాపం దిక్కు మొక్కులేని జీవితాలు యిట్లా యేట్లోఁబడి యెన్ని కొట్టుకు పోవుచున్నవో? స్త్రీశవంగా వున్నదే? (సమీపించి పెద్దగా) ఎవరోకాదు ఎవరోకాదు, నా ఆంధ్రభారతి! నా ఆంధ్రభారతి!

(అని గంగలో దూకును.)

[పిమ్మట విషాదవాద్యములు వాయించుచుండవలెను.]

(Next scene) తీయవలెను.

[భారతిని చేతుల్లో పెట్టుకొని బురదగుడ్డలతో, తిక్కన ప్రవేశం]

(శవాన్ని దింపుకొని)

తిక్క—నా ఆంధ్రభారతి! నన్ను వదలిపోతివా? నా ఆంధ్రభారతి! నిన్ను విడిచి నేనీ పాపిష్టి జీవితం గడపుకొనుచుందు ననుకొంటివా? నా ఆంధ్రభాషా స్రవంతీ! ఆ ధనపిశాచి, ఆ కఠినపాషాణహృదయుఁడు, ఆ ఘోరకార్య ఘటనా కిరాతకుఁడు, ఆ సాధుజనప్రాణఘాతకుఁడు నిన్ను వెళ్ళగొట్టిన వార్త విన్నప్పటినుంచి, నిరాహారదీక్షతో నిరాధార కుక్షితో నిద్రమఱచి నీకోసం దశదిశలు వెతకి బక్క చిక్కియున్న నాపై కోపమా? నా ఆంధ్రభాషామ తల్లీ! నన్నెవరి కొప్పచెప్పిపోతివే?

మునుపు నీ చిరునవ్వు మువ్వల ధ్వనికాదె
తెనుఁగు కోడెలకు తెచ్చినది సొగసు?
వెనుక నీ రవ్వల వెలుఁగులో జిగికాదె
తెనుఁగుతోటలకు పెట్టినది వన్నె?
మొన్ననీ కమ్మని ముద్దుముచ్చట కాదె
తెనుఁగు కీరితికిఁ గట్టినది మేడ?
నిన్న నీ కన్నీటి నీలాలు పడికాదె
తెనుఁగు జననిని ముంచినది జలధి?

నేఁడు నీ దిక్కు మొక్కు లేని గతికాదె
ప్రళయకాల భయంకర వాహినీ వి
శేషమై నిన్ను మ్రింగవచ్చినది తుదకు?
చనెదవా? నాదు ఆంధ్రభాషాలతాంగి.

[మీఁదపడి యేడ్చుచుండును]

ఓ తెనుఁగు తండ్రుల్లారా! ఓ దయామయుల్లారా! ఓ స్వదేశభాషాభిమానుల్లారా ! ఓ ఆపదుద్ధారకుల్లారా! మీకు మీ ఆంధ్రభారతి యిక్కట్లు కనిపించటం లేదా ? తెనుఁగు తండ్రుల్లారా! కనిపించటం లేదా?

అకటా! నా సుగుణప్రసూన కవితా
వ్యామోహినీ స్వర్ణ వ
ల్లిక, నా మంజుల వాక్సుధాజలధి కే
ళీమాధురీ రత్న వీ
చిక నా పున్నెపు టాంధ్ర భారతి కటా!
జీవించుటే మీకు గి
ట్టక నట్టేటను ద్రోసిరా ? తెనుఁగుబి
డ్డా!జాలి లేదేమిరా ?

నా ఆంధ్రభారతి! నిన్ను నా ప్రాణాలకన్న తీపిగా జూచుకొనుచుంటినే! నేనేమి నీకు కష్టం కల్గించానని నన్ను విడిచిపోవు చున్నావే? నా ఆంధ్రభారతి! నన్నుగూడా నీతో తీసుకొని పొమ్మః. తీసుకొని పోవా? ...ఇంకనూ స్పృహరాకున్నదే? ...ఓ పాపిష్టి ధనమదాంధులారా ! ఓ పరభాషా వ్యామోహ పిశాచదాసదాసాధముల్లారా!

ఓ స్వదేశాభిమానశూన్యుల్లారా ! మాతృద్రోహు ల్లారా !

ఓరి ! కృతఘ్నులార ! స్వకు
లోన్నతి మాపెడి మూఢులార! మీ
పౌరుష మిద్దిరా ! పడిన
పాట్లకు సైపుచు నాంధ్రజాతి దు
ర్వారయశఃపతాకమును
బట్టిన తల్లిని చంపుటయ్య ? చ
ల్లారెనటయ్య మీకసులు ?
అయ్యరులార ! ముదమ్ముఁ జెందుడీ.

నా ఆంధ్రభాషాలలామా ! నీకు నేఁ డెంతగతి పట్టి నదే ? నా ఆంధ్రభారతి !

[ఏడ్చుచూ భారతిమీద పడి వుండును]

కూలివాఁడు ప్రవేశం.

కీ ర్త న

రేపు మాపు కూలిదొరే మోసేదో రోరు
కాసేదో రోరు కూలిరాజుకసరి
పడిన నిలుచునటే భూమీ ?
కడలినమమును గదటే ?
పిడుగు లపుడు పడవటే ?
అడలక, అలయక, అలగక, అఖిలధరణి తనియగా రేపు॥

కూలి— ఓరండి బాబు మీరో ?

తిక్క— దిక్కులేనివాళ్లం.

కూలి— ఆ ఆడకూతు రోరండి ?

తిక్క— నా యిల్లాలు నాయనా!

కూలి— అయ్యో పాపం! యేట్లోపడిందా యేటండీ?

తిక్క— అవున్నాయనా! దిక్కు మొక్కులేనివా ళ్ళేట్లో పడాల్సిన కాలమేగా నాతండ్రీ! ప్రాణం వుందో లేదో నాకు తెలియటంలా, నీవుచూద్దూ ?

కూలి— (దగ్గరకొచ్చి చూచి) నీళ్ళాటే తాగలేదు గానండీ (నాడి చూచి) పానం వుండది లెండి.

తిక్క—(ఆదుర్దాగా)ఉందా నాయనా? ఉందా నాయనా ప్రాణం? (ఏడ్పుతో) నా ఆంధ్రభారతి! నా సర్వస్వం ధారపోసి కాపాడుకొంటా.

కూలి— మీరట్టా గోలెట్టకండి. కొంచెం పానం పోసు కోనీయండి. ఈ, మా తల్లి కెంతకట్టం పుట్టి యేట్లో పడ్డాదో నండి సామీ ?

తిక్క—నాయనా !

కూలి— మీ కట్టాలు తీరిందాఁకా మా యింటికాడ వుండండి. మాకుండ దాంటో మీ కేం లోపం సేయంలెగండి.

తిక్క— ఆపద్బాంధవా!

ఇన్నివరాల మేడలు మ
　　ఱిన్నిసువర్ణపు దేవిడీలు ము
న్నెన్నియొ చోట్ల కట్టుకొని
　　యేలిన యీ సుకుమార రాజ సం

పన్నులు మోయలేని కడు
భారము మోతువ? కూలి తండ్రి! ని
న్నెన్ని తరాలకున్ మఱువ
దీ మృదువాణి మదీయ రాణియై.

కూలి— సామీ! మీ యంటోర్ని మోయటం మాకేం బర్వా లెగండి. మఱి మాయంటి పేదోళ్ళ కొంపలు వున్నెంగట్టుకొనే దేలాగండి? నా తల్లి కొంచెం వూపిరి పోసుకుండట్టుంది.

భార—(ఆవులింతతో) అయ్యో!

కూలి—(ఆదుర్దాగా) మా తల్లీ! మీ కేం పర్వా లేదు లెగండి, మీ పెనిమిటి యీణ్ణే వుండారు.

తిక్క—నాయనా! ఏంకావాలో యేమో.

కూలి—సూత్తా గదండి, యింటికాడ కెత్తికెళ్ళాక.

[ఇనెస్పెక్టరు పోలీసులు ప్రవేశింతురు]

ఇనె—ఎవడ్రా నీవు?

కూలి—(అదరిపడి) కూలోణ్ణండి.

ఇనె—తిక్కన్నెవరు?

తిక్క—(నిర్లక్ష్యంగా) నేనే.

ఇన—నిన్నరెస్టు చేశా.

తిక్క—నేను నిరపరాధిని.

కూలి—(గడగడ వణుకుతుండును.)

ఇనె—అపరాధివే. కాశీనాథుని తాతగారింట్లో పడి

సొమ్ము దొంగిలించుకొచ్చి నిరపరాధి వంటావేం;
రాస్కేల్ పటప్.

భార— (లేవ పోతూ) అయ్యా! వా రే పాపం...

కూలి— నీకెందుకు నీవు మాటాడకమ్మా మాతల్లి.

ఇనె— ఆ మెవరా?

కూలి— ఆయనగో రిల్లాలండి. కాల్జా రేట్లో పడితే
యిప్పుడే బైటికి లెగదీశామండి మాప్పెబ్బో.

ఇనె— తిక్కన్నా! అనవసరంగా మాట్లాడక పద. ఏయ్
హాన్డ్రెడ్ ఫోర్ బేడీలు వేయ్.

పోలీ— రావయ్యా చేతులు రెండూ దగ్గఱికి పెట్టు.

తిక్క— వేయండి నాయనా!

[చేతులు జోడించి దగ్గఱికి పెట్టి]

నను గైకొన్న కళాప్రఫుల్ల తరుణీ!
నా ఆంధ్రవాణీమణీ!
నిను నట్టేట ముసళ్ళకుఁ నను సదా
నిల్వెట్టు సంకెళ్ళకుఁ
ధనగర్వాంధులు నొప్పఁ జెప్పునటు లీ
ధాత్రిఁ విధాత్రుండు వ్రా
సెను గాబోలునె; దుఃఖసాగరములో
జీవించి జీర్ణింతుమే.

ఇనె—(నెట్టుచు) పదా, గోలపెట్టక.

భార— (కాళ్ళు పట్టుకొని) అయ్యా! వా రేపాపం
మెఱుగరు.

ప స్తులతోఁ గృశించి పయి
వస్త్రముతో శయనించి భూమిపై
పస్తు పరున్నవారికయి
వజ్రిశరీరము నీరయిక్ గటా
ప్రిస్తుత మేటిలోబడిన
భారతిప్రాణము నిల్పి గాచు కొ
న్న స్తవ నీయుఁడైన కవి
నాథుని బ్రోవగ లేవ? సోదరా !

[ఇనెస్పెక్టర్ కాళ్ళమీద పడును]

ఇనె—(పడద్రోసి)మావల్లకాదు పో,అవతలికి;తిక్కన్నా పదవేం. (నెట్టును)

తిక్క—(ఆవేశంతో)
కంటిరటయ్యా ? ఒకరుకు
కట్టిన తెన్గు బలాఢ్యులార ! మీ
వంటి మహాత్ము లుండినను
భారతి కే గతిపట్టెనో; జగ
త్కంటకమైతి మేము గదె
గ్రక్కకె దుఃఖము ఆంధ్రభారతీ !
మింట పరాత్పరుండు మన
మీదనె కత్తిని దూసి దూకనే

[ఇనెస్పెక్టరు పోలీసులు నెట్టుకొని పోదురు]

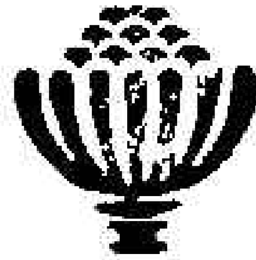
భార—(బిగ్గరగా) ఓ కవిసార్వభౌమా ! ఓ ఆంధ్రభాషా భిమాన ధారేయా ! [యేడ్చును]

కూలి—మాతల్లి యేడ్వకమ్మా! నా పానాలు ధార పోసియైనా నీ పెనిమిటిని యిడిపించుకొంత్తాను. నీ వింతకుమునుపే కదమ్మా మా తల్లి! పానాలుపోయి బైట పడింది. ఏడ్వకమ్మా! ఏడ్వక.

ఈణ్ణే మా యిల్లుండది. పోదాం పద. అన్నింటికి దైవమే వుండాడు. నీ ఆయన పానాల్కి నాపానం అడ్డం వేత్తాను పదమ్మా! ఇదెంత మూరఖపు పపంచమో మా యంటి దమ్మాత్ములంటే గిట్టకుండా వుండది.

[ఓదార్చుకొంటూ నిష్క్రమించును]

తెరపడును.

2 వ రంగం. తాతగారిల్లు

[తాత ఆలోచనా నిమగ్నుఁడై గీతాపారాయణ చేయుచుండును.]

తాత— పరిత్రాణాయ సాధూనామ్। వినాశాయ చ దుష్కృతామ్ । ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే॥ పెంటూ! పెంటో! ఎక్కడ చచ్చావురా? మలపగాడిద కొడక! మలపగాడిద కొడకా అని. ఛూ!పిలిస్తే పల్కని యీ తాౢగుబోతుముండాకొడుకుతో నా కన్నివిధాల చావొచ్చి పడ్డది. నేను ధ్యానంలో వుంటే సరి; సందుదొరికింది, మెల్లగా జారటానికి. తుప్పదల గాడిద కొడుక! తుప్పదల గాడిదకొడుకా అనిరా...ఇంటికి, చెబుతా! ఎబ్బే! ఇటువంటి అల్కిరకాన్ని గొడ్డుని బాత్తున్నట్టు బాత్తుంటేగాని తిన్నగా పడి వుండరు.- పరిత్రాణాయ సాధూనామ్, వినాశాయ చ దుష్కృతామ్.

[పెంటు ప్రవేశం]

పెంటు—అయ్యా! తాథాఘూర్! నాకీ ఫిల్పా ట్రెందుకు?

తాత—ఎందుకా! చంక నాకటాన్కి.

పెంటు—మీాకి ఖోఫం నేస్తాన్కి నేనేదొర్కానేమండి!

తాత—అయింది. ఆరి తుప్పదల గాడిదకొడక! నీవు కూడా బోకరించటం నేర్చావ్? వుందువు గాన్లే బోకరించి, వుందువుగాని. ఎప్పటికప్పుడు మీాజాతి కొకచెంపన డొక్క మాడుస్తుంటేగాని, మాట

వినరా ? ! ఇట్లా పొట్టనిండా మెక్కించబట్టే కాదూ యీ వరసన బలిసి సమాధానం యిస్తున్నావ్.

పెంటు—మీకీ సమాధానమ్.

తాత—నో ర్మూయ్.

పెంటు—(ఉలిక్కిపడి చతికిలపడును)

తాత—ఫుండాకోరా! ఫుండాకోరా అని చచ్చినట్టు పడుండలేక ఏమిటా పొగరుబోతుతనం? నోరు మూసుకొని చావలేవ్ ?

పెంటు— (నోరుమూసుకొనును)

తాత— ఎక్కడికి చచ్చావ్? ఇక్కడ చావరా అంటే పోయీ...బ్రాహ్మన్నగార్ని శనేశ్వరరావుగార్ని పిల్చుకురా; పోవేం.

పెంటు—(నోర్మూసుకొని నిష్క్రమించును)

తాత—ఎబ్బే! ఇంట్లో రొష్టుకంటే వీడి రొష్టెక్కువైందేముందు. ఎట్లా వీడితో రోజులు గడపటం? పరిత్రాణాయ సాధూనామ్ । వినాశాయ చ దుష్కృతామ్.

[పెంటు నోరుమూసుకొని వస్తున్నారన్న సంజ్ఞచేతులతో చూపటం విచిత్రంగా చూచి]

తాత— ఈ అభినయం ఏమిటి ? ఈ చేతు లూపటం ఏమిటి ? [పెంటు ఆ మాదిరిగానే దగ్గఱకొస్తుండగా] ఓరి త్రాగుబోతు ముండాకొడక! మదించి కొట్టుకొం

టున్నావా యేం, కలేబడతావా యేమిట్రా? దూరంగా వుండ మంటేను.

[బొరబ్బిన్న శనేశ్వర్రావు ప్రవేశం]

శనే—— ఏమటండి తాతగారు!

పెంటు—— హేప్పీగా లేదండి మీాకీ వస్తుండా రనీ సెప్తా వుంటే గడబిడా సేత్తుండార్.

తాత—— (మొహం చిట్లించుకొని) పడ్డీనట్టే వుంది నీ చెప్పటం. కూర్చోండి నాయనా! తిక్కన్న పట్టు పడ్డాడా?

శనే—— పట్టుపడ కెక్కడికి పోతాడండి!

తాత—— ఎక్కడ చిక్కాడు?

పెంటు—— శనయ్యగార్కి తల్సుకొంటే యేడపడితే ఆడే సిక్కుతాడ్.

తాత—— అం. హఁ సంతోషించాంలే, నీవు కట్టిపెట్టు. అరెష్టు చేశారా?

శనే—— అరెష్టు చేశారండి, రేపే విచారణ. ఇందులో మీారు చాలా బందోబస్తుగా సాక్ష్యం పెట్టుకోవాలి.

పెంటు——మీాకీ వుండార్గదండి.

తాత——ఫుండాకోర్! నిన్ను గాదట్రా మాట్లా డొద్దన్నది. పో, అవతల్కి. నాయనా! సాక్ష్యంగూడా మిమ్మే పెట్టుకోవచ్చా?

శనే——(ఆలోచించి) పెట్టుకో వచ్చులెండి.

పెంటు——నాకీ ఛన్సీ రానండీ?

తాత—(కోపంతో) నోర్మూయ్. వళ్ళు వాచిందా? నాయనా! ఈ ఘోరం కళ్ళారా చూచినవారు మీరుంటే యింకా కావల్సిం దేమిటి?

శనే—ఏమీా అఖ్ఖర్లేదు గానీండి,

తాత—నాయన.

శనే—తిక్కన్న మిమ్మి స్పృహ తప్పినట్లు కొట్టిన జాడా కన్పడాలి. డాక్టర్ సర్టిఫికెట్ కావాలి.

తాత—కట్లు కట్టించుకొని దాని కెంతైనా పెట్టి డాక్టర్ సర్టిఫికెట్టు తెప్పిస్తా.

పెంటు—హింకా యేమండీ. ఆ తిక్కన్న ఘూడీక్ సిచ్చాఫడిం దన్నమాటే.

తాత—సరేలెద్దూ సంబరం. ఆ భారతి జాడా యేమన్నా?

శనే— తిక్కన్నగాడు భారతిని కలుసుకొన్నప్పుడే అరెస్టు చేసింది.

పెంటు—అరే అల్లా! హైతే బారత్కీ గతి?

తాత—ఆరి నీ యిల్లు వల్లకాడైపోను. నీ కెందుకురా సోది? నోర్మూసుకొని పడుండలేవ్?... అయితే భారతి యెక్క డున్నట్టు నాయనా?

శనే—కూలివాఁ డెవఁడో తీసుకుపోయినా డట.

తాత—ఆరి వాడి దుంప తెగ. వాఁ, డెక్కడ దొరికాఁడు? లాక్కురాక పోయినారా నాయనా?

శనే—అంత సాహసం మాకప్పుడే యెక్కడి దండి!
మీరు వెళితే గాని కదలిరాదు.

పెంటు—అరే! నాకీ హెల్లీనా?

తాత—(పండ్లు పట పట కొఱికి) తెంపిన్నర తెంపి;
నీవో లెఖ్ఖా? దాన్ని నేనుగా తీసుకొచ్చి బొరప్రిన్న
కొప్పజేప్పేది.

తిక్కన్నగాడికి కఠినశిక్ష పడటాని కెంతైనా ఖర్చు
పెట్టా లనుకొన్నా. అంత మందుకు పోతున్నది.

పెంటు—ఆ నమ్మక్ హరాం చేసినదాన్కి.

తాత—కూడా నీ వేమిటా్రి తానాతందానా? (కన్నీళ్ళు
తుడుచుకొంటూ) ఈప్రియత్నాలన్నీ అయిన తర్వా
తన్నా, మా నాగేశ్వరా్రివ్ వస్తాడా తండీ్రి?

శనే—మీ రట్లా కన్నీరు పెడితే, చిన్నవాళ్ళకి చాలా
ప్రిమాదమండీ. కుశలంగానే వస్తాడు. బిడ్డ లిట్లా దేశ
దిమ్మరు లైతే పిల్లలఁ గన్న తండి్రికి సుఖమెక్కడిది?

బిడ్డలకోస మెన్ని యిలు
వేల్పుల కాళ్ళకు మొ్రిక్కి మొ్రిక్కి, యీ
గడ్డపయిఁ సుఖంబులకుఁ
గర్వయి పోమెడి పెద్ద నూతిలోఁ
బడ్డ యనుంగు తండి్రిని, శు
భంబుగ నొడ్డునజేర్చు నాతఁడే
బిడ్డఁడుగాని, యి ట్లులుగు
బిడ్డఁడు గొడ్డలిగాదె నెత్తిపై?

తాత—యథార్థంగా అంతే నాయన!

శనే—నాగేశ్వర్రావ్ కేం పర్వాలేదులెండి, వస్తాడు. మీరుమట్టుకు అనుకొన్నట్టుగా తయారుగండి. వస్తాం. (లేచును).

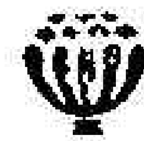
బార్రి—భయపడకండి తాతగారు! మీకేం ఫర్వా లేదు. శలవు.

తాత—ఇంకా భయ మెందుకు తండ్రీ! జోడు నేతాం్రి లల్లే మీరుంటే (పంపిస్తూ) నా ప్రయత్నాల్లో వుండ మన్నారు గాదూ? (నిష్క్రమింతురు)

పెంటు—హీళ్ళమూలంగానే యీ ఖాపరాన్కి హింతా తిప్పల్ వచ్చింది. అరే! యీ నమ్మక్ హరాంలూ ముసలోడ్కి సైతాన్లై పట్టారే. కాకికీ బిచ్చం పెట్టలేని హీడ్కి, హెంతా ఖర్చులో పడ్డాడ్!

(నిష్క్రమించును)

తెరపడును.

3 వ రంగం. బొంబాయి పెద్ద బజారు.

[నానారకాల హోదాలు గల మనుష్యులు రిక్షాల మీద, మోటార్ల మీద, సైకిళ్ళ మీద, ట్రాములమీద కూలివాళ్ళతో మహాకోలాహలంగా వస్తూ, పోతూ వుంటారు. నాగేశ్వరావ్ మాసిన గుడ్డలతో ప్రవేశం.]

నాగే—ఈ ఉత్తర దేశీయులు ఎంత ఆత్మ విశ్వాసం గలవారు? ఎంత స్వదేశ భాషాభిమానం గలవారు? ఎంత అష్టైశ్వర్య సంపన్నులు? ఆహా ఇంతటి స్వదేశ మాతృపూజాధురంధరుల్ని, సంగ్రామరంగపరాక్రమ వీరసింహుల్ని, సురుచిరాకార సుకుమార సౌందర్య వంతుల్ని, సులలితవాఙ్మాధురీ దివ్య సాహిత్య కల్పతరువుల్ని, అన్యోన్యసాంగత్య సౌభ్రాతృత్వ సాంప్రదాయ సద్యశోధనుల్ని, గన్న యీ దేశమాత ధన్యురాలు. కాని యీ దేశ గ్రామసీమల సౌభాగ్య మింత గొప్పగా లేకుండుట చేతనే, నేను కొంత గర్వించుచున్నాను. నా తెనుఁగు దేశాన్ని చూచు కొని మురియుచున్నాను.

కఱకు శత్రువుల చిక్కని రుధిరమ్మును
పొంగించి తడిపిన పోతుగడ్డ
మురుగు దీనజనాళి మొఱలోని మోడును
చివురింపఁజేసిన చేవనేల

సకల దిగ్గంధవృక్షయశస్సుగంధంబు
జిగిని మత్తిల్లించిన మొగలితోట
కమ్మని సుకవి శుకపికగానమ్ములు
వెల్లివిరిసిన పవిత్రధరణి
లలిత నవరత్న తోరణములను గట్టి
ముద్దులొలికెడి ముత్యాల ముగ్గువెట్టి
వైరి గుండియపై జయభేరిఁ గొట్టి
నా తెనుఁగుతల్లి చల్లని ఖ్యాతిగాంచె.

కానిదేశాన పడి కష్టాలపాలై పస్తులతో రోజులు గడుపుకోలేక, పిచ్చి అవతారం పడ్డ నీవంటి వానిమాట యెవరు లెక్క పెడతారు. నీదేశ గౌరవం యెవరు మన్నిస్తారు? ఈ అత్యంతమనోహర రాజవీథులు సువర్ణ సౌధాలు నిన్ని మాదిరి చిన్నచూపు చూస్తున్నదానికి—

అకటకటా! శిరీషకుసు
మాంజలిలోఁ గల తెన్గు బిడ్డ! ని
ష్పూకణికలందు నీ విపుడు
పొక్కుట కిట్లరుదెంచి తయ్యో? దే
నికి తలయెత్తఁ జూచెదవు?
నీదు సహోదరు లైన వారి దృ
ష్టికె సరిపోని వాఁడవు, ప్రసి
ద్ధిగ నిన్నెవఁడింకఁ జూచురా?.

స్వభాషా, స్వదేశమూ అన్న, ప్రాణాలు ధారాగతం చేయువారికి యీ అన్యదేశీయుని అవస్థయేం తెలు

స్తుంది? బిడ్డల ఆకటిబాధ కన్నతల్లి గుర్తించినట్లు పరాయితల్లి గుర్తించ గలదా? దయామయా! నే నీదేశీయులకు సవతితల్లి బిడ్డడను.

అందఱు నీదు పేమ నయ
నాంచల కాంచన పుష్పవల్లికా
నందరసాలసాల భవ
నమ్మున బెగ్గడి ముద్దుబిడ్డలై
కొందఱు బక్కచిక్కి మఱి
కొందఱు మిక్కిలి బల్సిబల్సి, నే
డెందుకు నొండొకళ్ళు కల
హించుట తండ్రి! యనుగ్రహించవే!.

నా మొఱ వినే దిక్కులేదు కాంబోలు. నోరుగలవానికే నీళ్ళు పుట్టని యీ దేశంలో నోరులేని అమాయకుల వం కెవరు చూస్తారు? నా తెనుఁగుతల్లి సంతానానికి యీ దురభిమానం, అసహనం, యే కోశంలోనూ లేదు. ఎంతమంది విదేశీయులు నా తెనుఁగునాడులో జొరబడి బ్రతుకుతెరువు చూచుకొనుచున్నారో, పరాయి దేశస్థులే దీనికి సాక్షి.

బక్కచిక్కిన నిరుపేదపైన జోరిగలై
ముసిరి పీడించు కాబూలి జనులు
గొప్ప సంసారపు గూటి పిల్లలకు, రు
ద్రాక్ష పిల్లులయి మార్వాడి జనులు

తలలంటి యొడలంత ఫెళఫెళా విఱ్ఱుచు
నోడుపుగాఁగూర్చున్న యోఢ్రజనులు
ప్రతివానిదోసిట గతిమాలిన కొళంబు
ధారపోయుటకు సాంబారుజనులు
యెచట స్థిరనివాసు లయి మహీస్థలిపయి
శ్రీనివాసులై, సామ్రాట్టులై, నియంత
లై, మనకు కడముంత లియ్యంగ గనిరొ
ఆంధ్రమాతామతల్లి సాక్ష్యంబు నిడదె.

[మార్వాడీప్రవేశం]

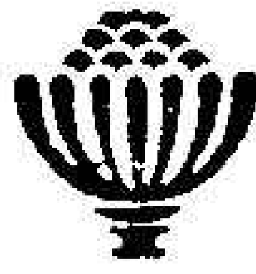
మార్వా—తుం కౌన్ హో !
నాగే—మై ఆంధ్ర హూం ?
మార్వా—ఆంధ్ర!......క్యా కాం పర్ ఆరహేహై?
నాగే—స్వతంత్రజీవన్ కే వాస్తే.
మార్వా—తుమ్హే స్వతంత్రభూమీనహీంహో?...భలో.
నాగే—జీ హా.
మార్వా—(పోతూ) బాత్ కర్ నఖో, జావ్ రే జావ్.
(నిష్క్రమించును)

నాగే—కరుణారస హృదయులు లోకంలో లేకపోతారా అని స్వతంత్రజీవితాపేక్ష గలవాఁడు యిల్లు విడిచి ఏయద్దెరి పరిగ్రహించే ప్రథమస్వాగతాలే యివి... (కోకిల కూత విని) పైగా ఆ గండుకోయిల బడాయి దేనికి ?

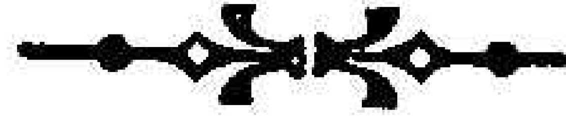
జీవసుధారసమ్ము వెదఁ జిమ్మెడి
కమ్మని పూలతోటలో
మావి చిగుళ్ళు మెక్కి మధు మాధురి
గానము తీయు కోకిలా!
జీవము లేచివచ్చు మృదుశీతల
గాలి కృపారసమ్ముచే
వీవకయున్న నీ పరిణయ వీథికి
వత్తురె? వచ్చి మెత్తురే?

(నిష్క్రమించును)

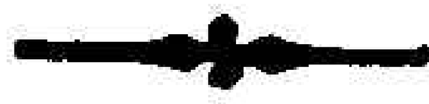
తెర పడును

తెనుఁగుతల్లి

చతుర్థాంకము

1 వ రంగం. కూలి కుటీరం.

[ఒంటరిగా భారతి ఈతాకుల్తో చాపల్లుకొంటూ]

భార—కాయ కష్టంతో భార్యాభర్తలు సుఖజీవనం చేయటం కూలి లోగిళ్ళలోఁదక్క, మఱెక్కడ కనిపించటం లేదు. కనుకనే, వీళ్ళ కాపరాలు ధర్మదేవతకి, విశ్వమానవ కళ్యాణానికి ఆధారాలైనవి. ఇతరుల్ని హింసించి జీవనోపాధికి నానావిధాలా ఆయాసపడుతున్న వాళ్ళకి జీవితంలో చల్లని శాంత స్వభావం, కమ్మని సుఖజీవనం దొరకదు.

మండుటెండలోఁ బడి మేని కండరములు
కరగి, బొమికలు పగిలి, సుస్వరము నుడిగి
ప్రకృతి సౌందర్యవతికి జీవంబుపోసి,
వస్తు లున్నారు కూలిదంపతులు నేఁడు.

నాకు సోమరితన మిచ్చి కష్టసుఖాలు తెల్సుకోకుండా చేయుచున్నారు. అదిగో! నా కూలి తండ్రులు బొమికల ప్రోగులై వస్తున్నారు.

ఓ పాపిష్టి జీవితమా! నీ కెన్నఁడు ఆ కూలీల కష్టం తెలిసి వారితో కలిసిపోదువు. (చా పల్లుచుండును)

(కూలీలు, కూలివాఁడు, దుర్గ కూలిపనికి పోయి వచ్చుచుండెదరు.)

(భారతి నిలబడి చూచుచుండును.)

కీ ర్త న.

లేవగదయ్యా నీవు కార్మికరాజా!
లేదుగదయ్యా కూడు కార్మికరాజా!
పీల్చేసి రకతము, కోరి కేసిరి గొంతుక లవిగో
ఏదుండె నసిగల పబులోకం?
నాయము దయతో యేలాగా॥ లే॥

ఒకకూలి—ఒరేయ్! యెంకన్నా పెందలకాడే బువ్వ తాగి బొర్రిన్నగారి సేలోకి పదండశా!

రెండవకూలి—ఒరే చినోన్నిడా! కూసింత పొగాకెటా్రి నోట్లోకి.

కూలి—ఆరి పదండా్రి యెదవనాయాల్లాలా! ఇయాల కూలిగింజలు కొలిపించందే పొలంలోకి ఓడూ కాలెట్టొద్దు.

కూలీలు— నిజంగా అంతేరా సినోన్నిడా! రా అశా; పోదాం (కూలీలు నిష్క్రమింతురు)

భార— జననీ జనకులారా! నన్ను కూడా మీతో కూలికి తీసుకు పోరా?

దుర్గ— తల్లీ! నీ కెందుకమ్మా కష్టం!

కూలి— ఏనాఁడన్నా యీ సరస్సతమ్మోరు యీ యాలదాఁకా కూసింత అంబలిలేక పరుండ దంటే!

దుర్గ— అందుకా, మనతో కూలి కొస్తాననటం? నిన్నొక్కదాన్ని బ్రతికించుకోలేంటమ్మా పిచ్చితల్లీ!

భాగ— మీవంటివాళ్ళ కష్టాల కాపురంలో నావంటి సుకుమారిది పెరగటం యే ధర్మం వప్పుకోదు.

దుర్గ— ఏ ధర్మాలు సమ్మతించకపోయినా మా ధర్మం మే మొదిలిపెట్టం.

కూలి— పెంటుసాయబయ్య గామోసు వత్తుండాడు. అన్నట్టు రేపేగా తిక్కన్నగోరి కేసు యిసారణ.

[పెంటు ప్రవేశం]

కూలి—రండి సాయబయ్యగారు, యీడ కూకోండి.

పెంటు—అరే ఖూకోటానేక్కంగాని, నీ కీ సాలా ఫనీ పడ్డాద్.

కూలి—మీ దయవుంటే సాలు బాబు, బతుకుతాం.

పెంటు—అధీ గాదోయ్ ఘూడ్వా. హిప్డూ నీ కీ దయా కావాలా!

దుర్గ—పేదవాళ్ళ దయమును పెవర్కీ అక్ఖర్లేక పోయిం దేం సాయబయ్యా!

పెంటు—హాప్డూ మన్కీ ఖేల్వీ యేదీ?

కూలి—నిజమే బాబో! అయితే, యేం పనండి వుండ దండారు?

పెంటు—ఆరే, నీకీ రోజుల్ ఖల్సీ వచ్చాయోయ్, సాచ్చం కావాలా నీకీ.

కూలి—మాకేం పున్నెం పాపం తెల్యాదుగా బాబో!

పెంటు—అరే, దివానల్లె వుండావ్. మాకీ హేమిమా సెప్తామో, నీకీ అదీ సెప్పా బే.

కూలి—మీరుకూడా వుండారా యేం?

పెంటు—మన్కీ లేఖాపోతే, యేకతా సాగాదనోక్, హేమ్రిమత్జీ!

కూలి—ఏం సెప్పాలండి?

పెంటు—అరే, హేమ్టీ లేదోయ్. తిక్కన్నగాడూ లేడూ, హాడూ మాతాథాఘూడ్కి థలా పగ్లా గొట్టాడని సెప్పాలా.

దుర్గ—ఎందుకు సాయబయ్యా! అంత పాపం ఒడికట్టు కోటం?

పెంటు—నీకీ యేంతెల్సూ! పెద్ధ పెధ్ధోళ్ళకీ థలా పగలాలా, మన్కీ బత్కాలా.

కూలి—మాకు మా తెక్కలు బతికిత్తె లెండి బాబూ! మాకా పాపం కట్టకండి.

పెంటు—అరే నీకీ ఆడాదానీమాటా యినీ బాగూ ఫడవ్.

దుర్గ—నీలాటి దళారీదార్ల మాట విని బాగుపడతమా?

పెంటు—మాటా యిన్కాపోతే సెడీపోతార్.

కూలి—పోతే పోయినాం గాసిండి, మా వల్ల కాదు.

పెంటు—ఖాకాపోతే, నాకీ వచ్చినా దండుగా లేదోయ్ నమ్మక్ హారాం.

తాత ప్రవేశం.

[తాత రావటం చూచి భారతి నిష్క్రమించును]

తాత—ఏమిట్రా ? పెంటు! వాళ్ళ క్కావల్సిం దేమిటో యిచ్చెక.

పెంటు—హాళ్కి డబ్బా సేదూ అయిందండి.

తాత—చేదూ లేదు సోదీ లేదు గాని, వాళ్ళతో బేరా లెందుకురా పాపం ? ఓరబ్బీ ! మీ కిందులో వచ్చి పడే కష్టం గాని నష్టంగాని లేదు, పుచ్చుకోండి.

దుర్గ—పొద్దు గూకులు చేసిన కష్టానికే యివ్వాల్సిన కూలి సరిగ్గా యివ్వరు కదా స్వామీ! ఈ దండుగ మీ రెందుకు పడతారుగాని పొండి.

తాత—ఈ ఆడకూతురు పిచ్చిబాగుల్దల్లే వుందిగాని పుచ్చుకోరా అబ్బీ ! పుచ్చుకో.

కూలి—కష్టంచేసి పుచ్చుకొండదే వంట పడద్ది గాని, యీలాంటి తప్పుడు సొచ్చాల్లో పుచ్చుకొండేది వంటా వుండదు, ఇంటా వుండదు బాబు !

పెంటు—మీకె యేదాంథం పెడుతుందిలే దివాన్... పోదాం పదండి, ఈళ్కి సొచ్చం లేఖాపోయినా ఫర్వా లేద్. మన్కి కావాల్సినా సొచ్చాన్కి నే నుండాగా బాబు! హాళ్కి మచ్చా మాపైందే హొద్దీ పెడతానా ?

చతుర్థాంకము

తాత—అవును గాని, భారతి యిక్కడెందు కుందో కనుక్కో?

కూలి—ఏడా దిక్కులేకే నండి.

తాత—పుట్టిన లగాయతు మీారే దిక్కైనా రన్న మాట. ఏదీ? ఆ భారతి నిట్లా పిలిపించు? అదేమిటో కాస్తా అడిగిపోతా.

దుర్గ—చూపిస్తాం గానీండి. పంపించటాన్కి మట్టుకు వీల్లేదు.

తాత— ఆ గడేకార్రైన భారతే మీాకీ పాఠాలు నేర్పి పలికిస్తున్నట్టుగా వుంది. పోదాం పదరా పెంటు! వీళ్ళు పంపించే దేమిటో ఆ తమాషాగూడా యిప్పుడే చూద్దాం.

పెంటు— సూద్దాం లెండి. హీాళ్ళకీ ఫనీ సూడందే హొద్దీపెడతామా! ముందూ నాకీ పోనీండి హీాళ్ళ తమాషా సూస్తా (తాత పెంటు నిష్క్రమింతురు)

దుర్గ— తప్పుడు సాక్ష్యాలు పెట్టుకొని తిక్కన్నగారికి శిక్ష వేయించే టట్లే కనపడుతున్నారు.

కూలి— నా గొంతులో వూపి రుండదాకా ఆ కాడికి రానీను. భారతమ్మను పిలు.

దుర్గ— అదిగో! వస్తున్నది. పాపం వీళ్ళకీ కష్టకాలం, యెప్పుడు గడచిపోతుందోగాని, యిరువురి దుఃఖం పట్టలేకుండా వున్నాం రా! అమ్మా!

[భారతి ప్రవేశం]

భార— (దుర్గ దగ్గరకొచ్చి) అమ్మా! మాకోసం మీ రిన్నివిధాల కష్టపడకపోతే విడిచిపెట్టరాదా?

బొమికలు విఱ్ఱి రేఁ బవలు
పొట్టకుఁ బట్టెడు కూడులేక, ప్రా
ణములకు శోషవచ్చి భువ
నమ్ములు మోసెడి కూలితండ్రి? వి
శ్వముపయి నేఁడు దేవుఁ డను
వాఁడొకడున్న, కనుంగొనండె? ని
న్నమిలెడి యీ నిరంకుశ ధనక్రిమి
జాతి మహాదురంతముల్.

కూలి—అమ్మా! మాకు మీ వంటి బిడ్డలు యీ భూమిమీద వుండటంసేతనే మా వంటోళ్ళ కష్టాలు ఆలంకిచేవా రుండారు. మిమ్మల్ని బతికించుకోటమే మా పదాన దమ్మం.

దుర్గ—తిక్కన్నగారి కేసు విషయంలో మా అస్తి, ధర్మం ధారాగతం చేసైనా విడిపిస్తాం. భయపడకమ్మా పిచ్చితల్లి! రా? దుఃఖపడక. (మెళ్ళో పట్టెడ దీసి) నా మెళ్ళో పట్టెడ పెట్టైనా, తిక్కన్న గారి తరఫున వాదించే ప్లీడరుగార్ని తీసుకరండి. (పట్టెడ యిచ్చును) మా ప్రాణాలు ధారపోసి మీ కొచ్చిపడ్డ కష్టం తీస్తాం, చింతింపకమ్మా భారతీ!

కూలి— నేను ప్లీడరుగారికోసం పోయొత్తాను.

(నిష్క్రమించును.)

దుర్గ—భారతమ్మా? లోకంలో ధర్మం లేకపోలేదు. వుంది. ఎప్పటికైనా ఆ ధర్మమే మీ కష్టాలు తీరుస్తుంది.

(భారతి-దుర్గ కలిసి పాడెదరు.)

కీ ర్త న

జాలిగల కాల మిల - తరిగినద విఱిగినద
చీడపడి మాడినది, చిగురులెటు పట్టవిఁక
నీలమేఘుఁ డేల యిటు - కనికరము జూప డింక ॥జాలి॥

దుర్గ—(ఎదుట చూచి)మళ్ళీ యెంకులో తాతొక్కడూ వస్తున్నాడు. మాలావు పెంకి మనిషల్లే వున్నాడు. లోపలికిపో నీవు. (భారతి నిష్క్రమించును)

[తాత ప్రవేశం]

తాత—చిన్నప్పణ్ణుంచి పెంచి పెద్దదాన్ని చేశాగన్క, నా ప్రాణా లేమిటో తెగతెంపులు చేసుకో లేక పోతున్నైన్ని. ఏమిటో, ఎక్కడుంటే యేంలే. ఓ, సమ్మీ! నీ పేరేమిటో యీ ఫదిరూపాయలు మా పిల్ల దాని కియ్యి. (రొండి సవరించును)

దుర్గ—ఇప్పుడేం అవసరం లేదులెండి.

తాత—దాని మొహం కాదు. అవసరం లేక పోవటమేం? పస్తులు పడుకొంటుందా? ఇయ్యి. (ఇవ్వఁబోవును)

దుర్గ—కలో గంజో, మాతో తా గుంటుంది లెండి.

తాత—దానికైనా కావల్లిగా, కూలివాళ్ళు మీరెక్క

ణ్ణుంచి తెచ్చి పెడతారు పాపం? తీసుకో. (దగ్గఱి కొచ్చి పైఁబడి బలవంతంగా రెండు చేతులు పట్టు కొనుటకు ప్రియత్నించు చుండ)

దుర్గ—(విదళించుకొని పెద్దగా) ఏమిటిది? వదలండి. అబ్బా వదలండి.

తాత—అరవక. ఒక్కమాటు. నూరూప్రాయ లివిగో. తీసుకో. ఊఁ. (ముద్దు పెట్టుకొన పోగా)

దుర్గ—(పడఁద్రోసి) అమ్మా! భారతి! ఈ దుర్మా ర్గుఁడు చూడు.

(పరుగున పోఁబోగా కూలివాఁడు ప్రవేశం)

కూలి—(తాత చేయిపట్టుకొని) ఏంటది? ఈ బాపనో డేమన్నా అన్నాడా?

తాత—పుణ్యానికి పోతే పాపం యెదురైం దంటారే అట్లా వుంది. (వదలించుకొని పోఁబోవును)

కూలి—(పట్టుకొని) ఏడకయ్యా! పొయ్యేది? నిలు! ఏడుత్తా వెందుకే? ఏంటో సెప్పు?

తాత—ఓరబ్బీ! నన్ను విడు. బాగావుందే!

దుర్గ—ఈ దుర్మార్గుఁడు (అని యేడ్చును).

కూలి—ఏం చేశాడు?

తాత—ఏం చేశానా? మా పిల్లదానికి డబ్బుతీసుకో మన్నా. తప్పా? అన్నివిధాల మీ్రతో చావొచ్చి పడ్డదే! విడు విడు. (విదళించుకొనును)

దుర్గ—అట్లా, డబ్బు తీసుకోమంటూ వచ్చి మీద పడ్డాడు.

కూలి— వీడేనా! (గుద్ది) చావశా.

తాత— అబ్బా! నే నే పాపం మెరగనాి.

కూలి— (తన్ని) పానాల్తో పోతా యింకా! (తన్ని) పోతావా అంటూ?

తాత— (ఏడుస్తూ) ఆరి నీచేతులు పడ (పోఁబోవును)

కూలి— (పట్టుకొని)ని న్నీయాల పానా లుండగా పోని త్తానా నా యాలా (పడద్రోసి) చావ్.

తాత— ఆరి నీదుంప నీఁశో తెగా. నీ యిల్లు వల్లకాడై పోను. చంపుతావటాి (ఏడ్చును.)

[భారతి ప్రవేశం.]

భార—(పట్టుకొని) ఊరుకో బాబాయ్! కొట్టక. వదలి పెట్టు. (వేఁడుకొనును)

కూలి—(వదలి) ఆ బారతమ్మ మొగం చూచి వూరు కొంటున్నా. లేకపోతే (బిగ్గరగా) నీ చావ్.

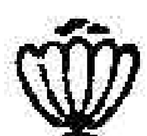
తాత—(ఉలిక్కిపడి చతికిలపడి గడగడ లాడతాడు).

కూలి—నీ చావ్ చూడందే వదిలేవాణ్ణా? పో (తన్ని) ఈణ్ణుంచి. పాపిష్టి బాపనోడా.

తాత—అయ్యో! దేవుడా! ఆరి వీడి చేతులుపడా, ఆరి వీఁడిల్లు ముదిష్టమైపోను. (నిష్క్రమించును)

కూలి—సెప్పేయి సీరంగనీతులు, దూరేయి దొమ్మరి గుడిసెలూనా? ఈపాలి కనపడు సెబుతా. పదండే యింట్లోకి. (నిష్క్రమింతురు)

తెర పడును.

2 వ రంగం, ఖైదు.

వార్డర్లు పారా కాస్తూ వుందురు.
చినిగిన గుడ్డలతో, మాసిన గడ్డంతో
తిక్కన్న వుండును.

తిక్క— డబ్బుగలవాళ్ళు లోకంలో సేయలేందంటూ లేదు. ఎంతపనికైనా తెగిస్తారు. వాళ్ళ చేతుల్లో త్రిభువనాలు పాలించే త్రిమూర్తులు తోలుబొమ్మలైనారు. కలవాళ్ళంటే కర్మసాక్షిగూడా కాళ్ళుపడతాడు. ఇహ ధర్మదేవతాబలం వాళ్ళ నేం చేయగలదు? ఎట్లా అడ్డుకోగలదు? అన్యాయానికి, అక్రమానికి, అగ్రపీఠంవేసి పాలిస్తున్న కాలం మా మొఱ ట్లా వినిపించుకొంటుంది? జాలిపడుతుంది? లోకంలో డబ్బులేని వాళ్ళు పూటారూపాయితో సమానమే. ఎక్కడా చెలామణి కారు. అనివార్యమైన కౌర్యం తో, శౌర్యంతో,డబ్బుగలవాళ్ళు ప్రళయ తాండవం చేస్తూ బ్రహ్మాండభాండం పగులఁ గొడుతున్నారు. పేదవాఁడి మాట పెడచెవి పెడుతున్నారు. ఆంధ్రభాషాదేవిని వీధి కీడ్చి, పొట్టను మాడ్చి కటికవాళ్ళ కిచ్చి దూడ బాతుల కేస్తున్నారు. చదువుకొన్న విద్వాంసుఁ డంటే, కవి సార్వభౌముఁ డంటే, యింత కార్పణ్యం, దౌర్జన్యం, యెందుకు చూపిస్తున్నారో తెలుసుకొనేవా రేరి? అందఱూ డబ్బుగలవాళ్ళకి బానిసలే. నోరెత్తి అడుగలేరు.

డబ్బంటే లెక్ఖలేనివాళ్ళు ఒక్క నిరంకుశ కవి సామ్రాట్టులే. వాళ్ళని స్వేచ్ఛగా వదిలిపెడితే బంగారు కోటలు పడగొడతా రనీ, నవరత్న సౌధాలు కూలుస్తారనీ, పూలసోఫాలపై పొర్లాడుచున్న బిరుద్ బొరదిలవాళ్ళని దొర్లిస్తారనీ, అందర్నీ సమానంగా చేసి పొర్లిస్తారనీ, భయభ్రాంతులై యిట్లా బంధిస్తు న్నారు. పాపిష్టిలక్ష్మికి లలిత సుకుమారికాప్రసూన మహిళా లలామ మైన ఆంధ్రభారతిని దాసీదానిని చేద్దామని చూస్తున్నారు. ఓ కవిరాజశేఖరా! ఓ కవిపండిత వేదండమండలాధ్యక్షా! హార్యక్షా! ఏది నీ నిర్వక్ర పరాక్రమము? ఏది నీ అఖండ మార్తాండ మండితపాండితీప్రతిభావిశేషము? బానిస శృంఖలాబద్ధుడ వైతి వేమి? బంధింప బడితి వేమి? నీ సున్నితమైన మేధస్సు మొన విఱిగి బండ బాఱెనా? నీ పంజాగోళ్ళు బిగువుతప్పి సళ్ళిచ్చెనా? ఓ కవికులపుంగవా! నీ ఆంధ్రభారతిని సవతులకు బలి యిచ్చుకొంటివా? నీకు కూడా నీ తనువుమీద ప్రీతి, తీపి పుట్టెనా? నీ అర్ధాంగియైన ఆంధ్రభారతి అభిమానాన్ని కాపాడుకొనే బాధ్యత నీకుగాక మ ఱెవ్వరి కున్నదిరా? పిచ్చివాడా! ఈ కారాగార ప్రాకారాల్ని పడగొట్టలేవా? ఈ అధర్మ నిరంకుశ ప్రభుమత్తేభ కుంభస్థలాన్ని చిట్ల గొట్టలేవా? ఓ ఆంధ్ర కవిసార్వభౌమా!

ధరణికి వాఙ్మయ పీఠమెక్కి బహుధా
ధర్మంబు శాసించి, త
త్సరణికి దూషణ భూషణంబులను శి
క్షారక్ష లుద్దించుచుఁ
పరసామోదము గాగ మానవ మన
స్సామ్రాజ్య మశ్రాంతముఁ
బరిపాలించు కవీశు వైభవము వి
శ్వ శ్రేయముఁ గూర్చురా!

ఓ కవికులచక్రవర్తీ!

నీ అమూల్యమైన శక్తిసామర్థ్యాన్ని మఱచి పిరికి పందవై చేతులు నలుపుకొంటూ, దేబిరి గొట్టు మొహం బెట్టుకొని చప్పని వ్రాతలతో, కూతలతో బానిసకవిత్వానికి అలవాటు పడి, యెంత ముప్పు దెచ్చుకొంటివయ్యా?

పైఁబడి పీక నొత్తి పసి
పాపల నెత్తురు త్రాగు రోజు, నీ
వీ, బిగు కైతచే పికిలి
పిట్ట కటే నగిషీలఁ జెక్కుటల్
దేబె మొగమ్ము తుడ్చుకొని
దేశము కోసము ధారఁబోయు, మా
జేబులో కైత జీవితము
శీఘ్రముగా కవిరాజ శేఖరా॥

[శనేశ్వరావు, బారన్న ప్రవేశము]

బారి— ఖైదులో పడ్డ వాళ్ళకి వాగు డెక్కువాతుం దేమిరా శనేశ్వరా ?

తిక్క—— కడుపులో చల్ల కదలకుండా పరున్న వాళ్ళకి బొర్రెక్కవాతుం దేమిరా పరమేశ్వరా ?
బొర్రి——నీవంటి వాళ్ళకి బుద్ధి చెప్పటానికి.
శనే—— అంతే.
బొర్రి—— (నిరసిస్తున్న ముఖంతో)

రోసమ దేల యింక? చెడు
రోజులలో బడియుండి కూడ పే
రాస లవేల? నీ వగపు
టశ్రుకణాలకు నోరి, నీ కళా
భాస్వరస ప్రపంచ పరి
పాలితశోభితభారతీ మహో
ల్లాస రసాలసాలము వి
లాసముగాఁ జివురించఁ గల్గునే?.

తిక్క—— కూసం విడిచిన త్రాచుకు రోసం వుంటుందని యెఱుగవా? తుషారానికి మోళ్ళు పల్లవిస్తయ్యని తెలియదా?
శనే—— అదంతా అనవసరం. నీ కీ శిక్ష తప్పించాలని వచ్చాం. భారతిమీాద మక్కువ లేనట్లు వుత్తరం వ్రాసియ్యి. నిముషంలో నీ మీాద కేసు తొలిగిస్తాం.
తిక్క—— మెడ తొలిగించినా పోదు. జన్మజన్మాలకి మా స్నేహాలత తెగిపోదు. ఇఁక యీా బెడిదపు పలుకులు రానీయకుఁడు. ఈ బొందిలో ప్రాణా లుండువఱకే గాదు మట్టిలో కలిసిపోయినసూ, మా అనురాగం చెడక స్థిరంగా వుంటుం దని భావించుడు.

శనే— చెడతావు.

తిక్క— ఇంతకంటే చెడే దేమున్నది? చావా? ఊఁ దానికీ సిద్ధపడే వున్నా.

బారి— చెట్టు చెడే కాలానికి కుక్కమూతి పిందలు పుడతాయి అంటారే, ఆ మాదిరి తయారైనాఁడు. మన కెందుగ్గాని పోదాం పదరా శనేశ్వరా!

శనే— నిజంగా అంతేరా! (నిష్క్రమింతురు)

తిక్క— నా హృదయ శయ్యమీద యిన్ని ముళ్ళున్నప్పుడు, నీ కింత మక్కువెందుకే ఆంధ్రభారతి? ఈ పరమ నిర్భాగ్యుఁడు నీ ఋణ మెట్లు తీర్చుకోగలఁడే? ఆంధ్రభారతి! తిండిలేక ఆకటిచిచ్చులో మలమల మాడి, చలిగాలికి వళ్లు చిల్లులుపడి, బొమికలగూడైన యీ గర్భ దరిద్రుడిపై నీకెందుకే మోహము! నా ఆంధ్ర భాషాలలామా! ఇంతమంది కావలివాళ్ళని, యింతటి యినుప కటకటాల్ని, తోసుకొని వచ్చి, నీ వీ వికార స్వరూపుణ్ణి ప్రేమించి సంపాదించు కొనున దేమున్నదే? పొమ్మే. వృధా ప్రయాసపడి నీ సౌకుమార్యం, సౌందర్యం వమ్ము చేసికొనకుము.

ఓరి! కఠినపాషాణ హృదయుఁడా! ఆ సుకుమారిని, ఆ నవపల్లవ కుసుమ కోమలగాత్రిని, ఆంధ్ర భారతిని, యెన్ని యిక్కట్లలోఁ బడఁద్రోసితివిరా! నిన్ను నమ్మిన వాళ్ళ కిదేమి భాగ్యంరా! ఈ భయంకర నిశాచర గుంపులోకిఁ ద్రోలితివిరా! తిరిగి చూడఁగలవా?

దిక్కెవ్వండును లేక గోడుమని వీ
థిఁ బడ్డ నా ఆంధ్రి! నీ
చిక్కుల్ దీరుట యెన్నఁడో, తెనుఁగు వా
సిన్ నిల్పువాఁ డెవ్వఁడో
తెక్కల్ విఱ్ఱిన పక్షులై కడమదా
రిన్ బోని యేకాక్షులై
మొక్కల్ వోయిన బుద్ధితో తెనుఁగు సా
ముల్ సాములన్ జేసిరే.

ఆంధ్రభారతీ! నీ కష్టాలు చూచి జాలిపడేవాఁడే లేడా? ఆంధ్రపౌరుషం నీరసించెనా? ఆంధ్రవిజ్ఞాన మార్తాండు డస్తమించెనా? ఆంధ్రవీర శూరాభిమన్యులడుగంటిరా? ఆంధ్రకీర్తిజ్యోతి చల్లారెనా?

ఏ కఱకు మృగాల పీకలు తెగఁగోసి
కొనకు పదునుబట్టె తెనుఁగుకత్తి?
ఏ కాఱు చీకటి మూకను చెండాడి
దిశ లెఱ్ఱఁ జేసెను తెనుఁగుమూఁకి?
ఏ దిక్కరుల గుండె భేదించి పగిలించి
ధ్వని తీయకున్నది తెనుఁగు పిడుగు?
ఏ కమ్మని సుకవి కోకిల కూఁతలోఁ
దేనె చిన్కె కుల్కె తెనుఁగురాణి?
ఏ పరమ సుకుమారికా రూపవతికి
కనకమైగూడ మూర్ఛిల్లె తెనుఁగు తల్లి?
చూడరా! తెన్గుచేడియ గోడు నేఁడు
ఘనయశోధన! ఆంధ్ర జీవనకుమార!

(సొమ్మసిల్లి పడిపోవును.) తెర పడును.

3 వ రంగం. కోర్టు.

[బొర్రచిన్న, శనేశ్వరావు, తాత, పెంటు, పరివేశము]

తాత— డాక్టర్ సర్టిఫికెట్టు చాలా? ఆయన్ని గూడా తీసుకు రావాలా?

శనే— సర్టిఫికెట్టు చాల్లెండి.

బొర్ర— మన ప్లీడరు గా రింకా రాలేదే?

తాత— ఏమో! జడ్జీగారు గూడా వచ్చే వేళ్లైంది.

శనే— వస్తున్నార్లెండి.

తాత— (ఆదుర్దాగా) జడ్జీగారేనా? ఆరి భగవంతుడ! ఇంకా రాడా యేమిటి మా ప్లీడరు?

పెంటు— హాయన్కీ రాఖాఫోతే జల్దీగా హింకో హాచ్చా పీడర్కీ మై లావూంగ.

తాత— ఏవేళ యెటువంటిదో, యే మానవుఁడెటు వంటివాఁడో, నిజంగా నిన్ననే యింకో ప్లీడర్ని మాట్లాడుకో వల్సింది.

పెంటు— పానంమీాదకి వచ్చి వుం డప్పుడు ధేనైనా, హింకో సత్రికాయా వుండాలీ కాదు బాబు? హైతే యీ పీడర్కీ రాఖాఫోతే మన ఫనీ యేం కావాలా?

తాత— ఆరి నీ దుంపదెగ. అసలే ప్రాణా లెగిరి పోతుంటే, వెంటనే నీవు చితి పేరుస్తూ కూడా వుండు. 500 రూపాయలతో ఆ ప్లీడరు పోయాడు. ఇహ వున్న దాన్తో నీ వూడ్చి పెట్టుకుపోదువుగాని.

పెంటు— నాకీ.

తాత— మాట్లాడక. ఒకటే వాగుడు. నాకు రేచికక్క వచ్చిందంటే మనిషిని కాను.

శనే— అరుగో! వస్తున్నారల్లే వుంది.

తాత— (ఆదుర్దాగా) ఎవరయ్యా? జడ్జీగారేనా? అన్ని విధాల నా క్షౌరాని కొచ్చిందేంరా నడమంత్రపు కేసు?

బొంగ్రి— జడ్జీగారు కాదె! ముద్దాయి తరఫున సాక్షు లల్లే వుంది.

తాత— ఆఁ.. ముద్దాయి తరఫున సాక్షులు గూడానా?

పెంటు— ప్లీడర్ని గూడా తెత్తుండారల్లేవుందే! (ఏడ్పుతో) అరే! అల్లా! మా ఫీడర్కి హెక్కా సచ్చాడో?

తాత— ఆరి నీ యేడ్పుమండ. ఏమి టీ వెధవేడ్పు. ఎదురేడ్చాను ?

శనే— మన ప్లీడరుగారు వస్తున్నారండి.

(ప్లీడరు ప్రవేశం.)

శనే— నమస్కారమండి.

(అందఱూ నమస్కరింతురు.)

ప్లీడ— సాక్షు లంతా వచ్చారా ?

తాత— వచ్చారండి.

ప్లీడ— అయితే, యిక్కణ్ణే వుండండి, నన్నోమాటు జడ్జీగారు పిల్చారట. వెళ్ళివస్తా.

తాత— చిత్తం. (ప్లీడరు నిష్క్రమించును.)

శనే— మన కేసు విషయంలో మన ప్లీడరుగారు గట్టి పట్టు పట్టినట్లు కనిపిస్తున్నది.

పెంటు— హాందు కేగా జడ్జీసాబ్ పిలిపిస్తాన్కీ ఖారణం.

తాత— ప్లీడరుగారి కడుపులో జొరబడ్డ దేవుఁడు జడ్జి గార్లోగూడా జొరబడాలిగా !

భారతి—కూలివాఁడు సాక్ష్యానికి వస్తున్నాడు కాఁబోలు.

పెంటు—రానీండి. హాడ్కీ మాటా జడ్జీ లెఖ్ఖా నేస్తేగా?

[కూలి, దుర్గ, భారతి, ప్రవేశము]

తాత—సిగ్గూ భిడియంలేని ఆడది గడేకార్రై కోర్టూ యెక్కుతుంది. గొంతులూ కోస్తుంది.

పెంటు—ఔరత్కీ శరంహోనా, సాల్నాకీ గరంహోనా, నైతో బహుత్ ఖరాబ్ కర్నా.

శనే—బాగా చెప్పావు. నిజంగా అంతే.

దుర్గ-న్యాయానికి తిన్నని చూపుంటే యింతఘోరాన్ని, సీలాపనిందల్ని తల యెత్తనిస్తుందా ?

కూలి—ఆ నాయం వొకటే గదంటే మనంటోళ్ని కాపాడుతుండది ?

పెంటు—హిప్డూ యే నాయం కాపాడుద్దో సూత్తాంగా, బాత్ కర్ నఖో బద్మాష్.

తాత—నానా అడ్డమైన గడ్డీ కఱచి; మానాభిమానాలు విడిచి, బైట పడ్డవాళ్ళకి న్యాయశాస్త్రాలు గూడానా?

(తిక్కన్నకి సంకెళ్ళు వేసి పోలీసులు తెత్తురు)

తిక్క—జాతి గౌరవానికి, సంఘ చైతన్యానికి గడ్డీ కఱ

వాలి, అగచాట్లూ పడాలి. వాళ్ళకోసం ధర్మ శాస్త్రాలు కదలి రావాలి. (కూలి, దుర్గ, భారతి, తిక్కన్నకు నమస్కరింతురు).

కూలి—దండాలండి.

భార—ఆంధ్ర కవిసార్వభౌమా! నమస్కారములు. (కాళ్ళమీద పడును.)

దుర్గ—ఆంధ్రకవి చక్రవర్తి! నమస్కారములు.

పచ్చికమేసి లేగలకు
పాలనిచ్చి వి
ప్రాణము నిల్పెడి
వ్వచ్చుని నిల్వఁబెట్టు గరు
వమ్మున కొమ్ములు వాడితేలి, మే
ల్కుచ్చులుఁదాల్చి, నీ పలుకు
గోవకటా! పులికంటఁబడ్డ మా
టెచ్చట విన్నవో పరుగు
లెత్తుచు నక్కలు నక్కజొచ్చెనే.

పోలీ— ఇది సర్కారువారి కోర్టు. మీ మీ నమస్కారాలు, పరామర్శలు యిక్కడ పనికిరావు.

పెంటు— ఇధీ మొఖ్తూ భళ్ళా గుళ్ళా హాను ఖొన్నారేమొ.

తిక్క— నిజంగా కోర్టునాఁడు మొక్కుబళ్ళకు గుళ్ళే అయినవి. ఈ గుళ్ళల్లో దేవుళ్ళు యిళ్ళూ వళ్ళూ గుల్లఁ జేసిగాని మోక్షం యివ్వరు. ఈ కోర్టు గుళ్ళల్లో పెట్టే సెడగోపురం వెనుకటి పితృదేవతల్నే గాక

ముందు వచ్చే పుత్రి పౌత్రాదుల్ని గూడా మళ్ళీ తలెత్తనీకుండా తరింప జేస్తై.

[జడ్జీ, ప్లీడరు ప్రవేశం]

జడ్జి— తాతగా రెవరు ?

తాత— నేనేనండి. అదుగో! వారేనండి మా ప్లీడరు గారు.

జడ్జి— ఏమండి ? మీరు తాతగారి తరఫున వకాల్తా పట్టారా ?

ప్లీడ— యువరానర్ యస్సార్.

జడ్జి— ఏమిటి ? మీ కంప్లైంటు.

ప్లీడ— యువరానర్ సార్ ! ఈ తిక్కన్న అర్ధరాత్రి వేళ భారతికోసం వచ్చి అడ్డంవచ్చిన యీ తాతగారి పై కలేబడి, ప్రాణాలు పోవునట్లు కొట్టి సొమ్ము దోచుకొని పోవుచుండగా ఆరాత్రి అక్కడే పరున్న సదరు యీ శనేశ్వర్రావు, బొరన్న, పెంటుసాహెబు గార్లు చూచి పట్టుకొని పోలీస్టేషన్‌కి వప్పఁజెప్పి దీనికి వారే సాక్షులుగా వున్నారు.

జడ్జి— ఇది నిజమేనా సాక్షులు ?

సాక్షులు— నిజమేనండి.

జడ్జి— తిక్కన్నా! నీవు ముద్దాయివని సాక్షులు సాక్ష్య మిచ్చారు. నీ వేమైనా చెప్తావా? నీకు సాక్షు లున్నారా ?

తిక్క— అయ్యా ! ఫిర్యాదితరఫు యిచ్చిన స్టేటుమెంటు,

సాక్ష్యం, వట్టి అభూతకల్పన. వాళ్ళు చెప్పిందానిలో నిది నే నే మెఱగను. నిర్దోషిని. ఇందుకు సాక్ష్యం భారతినే కనుక్కోవచ్చు.

జడ్జి— భారతి యెవరు?

భార— నేనండి.

జడ్జి—ఏమిటిది? నీ వేమైనా యెఱుగుదువా?

భార— అయ్యా! ఫిర్యాదులు మీతో చెప్పిన దంతా వట్టి అబద్ధం.

తాత— ఆరి దీన్దుంపదెగ. అయ్యా! దీనికి పిచ్చెక్కిందండి. ఇంట్లోనుంచి లేచిపోయిందండి. దీనిమాట నమ్మకండి.

సాక్షులు— నిజమేనండి.

జడ్జి— ఇది కోర్టనుకొన్నారా? చేపల బజారనుకొన్నారా? ఎవరికి వారు లేచి చెప్పొచ్చా, నాన్సెన్స్?

ప్లీడ— యువరానర్ సార్! వీళ్ళంతా తాతగారి కియ్యాల్సిన సొమ్మెగవేద్దామని భావించి, అడిగిందివ్వలేదని చెప్పి విరోధించి యిట్లా తిక్కన్నతరఫున తయారైనారండి.

తాత—అంతేనండి.

ప్లీడ— ఇష్. (గుర్రుమని) మీరా

తాత—(ఉలిక్కిపడి వెనకున్న పెంటు మొహానికి తల కొట్టుకొని) అబ్బా! ఆరి నీ దుంపతెగ. ఆరి ని

దుంప తెగిపోతేను. ఎంత దెబ్బ తగిలిందిరా. మటీ మీది మీదికొచ్చి చావకపోతే అవతల చావలేవ్ ?

ప్లీడ—మీరు మాట్లాడకూడదండి.

జడ్జి—భారతి ! తిక్కన్నను నీ వెట్లా యెఱుగుదువు.

భార—నే నేట్లోబడి కొట్టుకు పోతుండగా పైకి దీసి రక్షించటంవల్ల. ఈ కూలివాళ్ళే దీనికి సాక్ష్యం.

జడ్జి—కూలీ లెవరాఁ ?

కూలి—(దణ్ణం పెడుతూ) మాప్పెబో! మేమేనండి. ఏట్లో పడినమాట సత్తెమేనండి. ఏణ్ణుంచో వత్తుండ తిక్కన్న గారు రచ్చించినమాటా వాత్తవమేనండి.

జడ్జి—మీ మాటల్ని మిమ్మల్ని నమ్మటానికి వీలు లేకుండా వున్నై..నీవు అపరాధివని రూఢి అయినది. నీకు శిక్ష తప్పదు. (నిష్క్రమించును)

పోలీ—(శిక్షాపత్రము చదువును.) చోరుడవని, నరహంతకుఁడవని, రుజువైనది. రేపు నీ చేతులు రెండింటిని నరకించి, రెండేండ్లు కఠినశిక్ష అనుభవించు ఖైదు విధించడమైనది.

జడ్జి.

(ఫిర్యాదు లంతా సంతోషంతో నిష్క్రమింతురు. పెంటు చంకలు కొట్టుకొంటూ అపరిమితమైన సంతోషంతో కాలుజారి పడి గిలగిలా కొట్టుకొంటూ లేచి నిష్క్రమించును.)

తిక్క—(భారతిని దగ్గఱకు దీసుకొని) భారతి! నా ఆంధ్ర భారతి ! ఈ నిర్భాగ్యుఁడు నరహంతకుఁ డని రుజువైనది. ఈ ప్రాణఘాతకుఁడికి తగిన శిక్ష పడినది. వీఁడికోసం నీ వెంత యేడ్చి మొత్తుకొని కరగి సముద్రమైననూ, ప్రయోజనం లేదు. జాలిపడు కాలం రాలేదు. పొమ్ము. ఆంధ్రభారతి! పొమ్ము. ఈ మందభాగ్యుఁడికోసం మాడిపోక. దేవుఁడూ దయ్యమూ అని మూఢనమ్మకాలతో వూడిపోక. ఇం కెక్కడ దేవుడు? పేదవాళ్ళకి దేవుఁడు లేఁడు.

దేవుఁడు దేవుఁడం చెపుడు
దేబిరిగొట్టు మొగంబు వెట్టి యీ
దేవుకులాట లేటికి ? మ
దించి కుటీరపు కష్టజీవిలో
ప్రేవులు తీయువారి బలి
పించెడి దేవుని గొల్చుటేల? ని
ర్జీవుల పైన దేవునికి
ప్రేమ జనించునె ? ఆంధ్రభారతీ.

పోలీ— పదవయ్యా చాలుగాని (నెట్టుకొనిపోవును)

భార—(దుఃఖంతో) నా ఆంధ్ర కవిసార్వభౌమా ! ఈ ఆంధ్రభారతికి దిక్కెవరు?

కీ ర్త న

సరసులార ! పురుషులార ! దురితముకనిరె ? వినిరె ?
దనుజహరుఁడు గలఁడే? ప్రళయరూపుఁడై వసుధ కికరాఁడే?

జపములేల ? తపములేల ? కలిలో ॥స॥
ఆగునా జగము ? సాగునా యుగము ? జలధులేడు కలసి
పొరలవే ? । సుగుణధనులు నిగమ ఘనులు కలరకొ ?
పులులపగిది తిరుగు ఖలులఁ గనరకొ? ॥ స ॥

కూలి—అమ్మా ! భారతమ్మా! నా కుండ దంతా దార
పోసి నీ పెనిమిటిని యిడిపించుకొత్తా రా ! అమ్మా !

దుర్గ—ఏడ్వక తల్లీ! భూమిమీద ధర్మదేవత అంటూ
వుంటే మీ కష్టాలు తీరకపోవులే రా ! అమ్మా !
భారతి ?

కీర్తన.

ప్రశాంత హృదయా ! లతాంత తనయా !
వీర సుమహిళా ! వెఱవకమ్మా ! ॥ప్ర॥
భారత యశఃకాంతప్రణయా !
చింత మానవె ! జీవ సదనా !
నీ కదేల దురంత భయము ? ॥ప్ర॥

(ఓదార్చుకొంటూ నిష్క్రమింతురు)

తెర పడును.

తెనుఁగుతల్లి

పంచమాంకము

1 వ రంగం, తాతగారి గృహం.

నాగేశ్వరాశ్రివు ప్రయోజకుఁడై వస్తున్నాఁడన్న వార్త విని లక్ష్మి నానావిధములైన ఆభరణాలు ధరించుకొని అందాలు సవరించుకొంటూ ఆనందంతో.

కీర్తన.

మనోహరుండె ప్రాణధనుండె
యిఁక వస్తాడె
నోముకదా పండె నా నోముకదా పండె
మాలతి సోఫా మణిమయదీపా
పసిఁడిగృహంబ కుశలము గనవె
వీణరాణి వినవె అనవే దివ్య
మంగళగీత సౌఖ్యప్రశాంత
సౌధవీధిలోఁ ॥మ॥

[తాత ప్రవేశం]

తాత— అమ్మా! లక్ష్మి! మా అబ్బాయ్ నాగేశ్వ రాశ్రివు వస్తున్నాఁడట.

లక్ష్మి— ఇంకా వూళ్ళోకి రాలేదా అండీ.

తాత— ఊళ్ళో వాళ్ళంతా స్వాగత మివ్వటానికి ఎదురుగుండా వెళ్ళారట.

లక్ష్మి— ఇంటికి రాకమునుపే స్వాగతా లేమిటి? మీరు వెళ్ళి తొందరగా తీసుకురండి.

[పెంటు ప్రవేశం]

పెంటు— (హడావుడిగా) అయ్యా! తాథా ఘూర్! (కాలు జారిపడును)

తాత— ఏమిటా హడావుడి?

పెంటు— హబ్బాయ్ గార్క్ వత్తుండారండి.

తాత— సరేగాని, యెవరెవరు పెద్దమనుష్యులు కూడా వస్తున్నారో చూచిరా?

పెంటు— సిత్తం (నిష్క్రమించును)

లక్ష్మి— మాయదారి జనం యింటికి రానీయరేమిటి?

తాత— ఏమిటో! ఈ జనానికి వేళా పాళా లేదు. ప్రయోజకుణ్ణి చూస్తే సరి. ఊపిరి పీల్చుకో నీయరు. సరేగాని తల్లీ! భారతి సంగతి యీ పాపిష్టి మూక చెబుతుందేమొ.

లక్ష్మి— నాకూ అదే అనుమానంగా వుంది.

[పెంటు ప్రవేశం]

పెంటు— అయ్యా! అబ్బాయ్‌గార్క్ వత్తుండార్.

తాత— వస్తున్నాడా? వాకిట్లో జిప్పీ గిప్పీ తీయటానికేమైనా వుంచారా?

లక్ష్మి— ఉంచాం.

తాత— ఆసోఫాలన్నీ దుమ్మూ ధూళీ లేకుండా దులుపు తుండాి పెంటు.

పెంటు— సిత్తం (దుల్పుతుండును.)

తాత— అమ్మా? లక్ష్మి! నేనబ్బాయి కెదురుగాఁ బోయి తీసుకొస్తా.

(నిష్క్రమించును)

లక్ష్మి— పెంటు! మీ దొరగా రెట్లా వున్నారో చూచావా?

పెంటు— హిప్పుడా మీకీ సూత్తారూ గదండీ.

లక్ష్మి— నీవూ చూచానంటివిగా.

పెంటు—హిప్పుడా వుండట్టుగానే వుండార్ నాకీ...... అరుగో వత్తుండారండి.

లక్ష్మి— (ఎదురుగా బోవును)

పెంటు— బార్యాకీగూడా డబ్బు తెత్తుండప్డే మొగుడా, లేఖాపోతే పుట్టింటికి ధప్డా. నిజంగా మొగుడూ ఫెళ్ళాలజత బారతీకి తిక్కన్నకీ సరీపోయింది.

(లక్ష్మి పరుగుతో ప్రవేశం)

లక్ష్మి—వస్తున్నారాి పెంటు!

పెంటు—హిప్పుడా బాగుండారా మీకీ?

లక్ష్మి—సరేలెద్దు. ఏమిటా వేళాకోళం.

పెంటు—అధీగాదండీ! హిపూ మీకీ మహావైబోగం గదండి.

లక్ష్మి—చాల్లె. అవతలికి వెళ్ళు.

పెంటు—మాకీ హిప్డూ పన్కివొత్తామా ?

(తాత నాగేశ్వరావు ప్రవేశం)

పెంటు—(సలాంచేస్తూ) సలామండి అబ్బాయ్‌గార్.

తాత—సరేలే నీ సలాములు, మలాములు, వాకిట్లో వుండు. ఎవర్నీ యిప్పుడు రానీయక, తెలిసిందా ?

పెంటు—ఇందులో ఖొత్తా హేముందండీ ఢెల్యక పోటాన్కి.

నాగే—కులాసాగా వున్నారా నీ పిల్లలూ నీవు ?

పెంటు—అయ్యా ! మీా కీ దయావల్లా సల్లగా వుండామండి.

తాత—సరేలేవోయ్. ఎవరొచ్చినా యిప్పుడు మాట్లాడటానికి వీల్లేదని చెప్పు. పోవేం.

పెంటు—సిత్తం (నిష్క్రమించును)

తాత—నాన్నా! వంట్లో ఆరోగ్యంగా వుంటున్నదా?

నాగే—ఆరోగ్యంగానే వుంటున్నది. భారతి యింట్లో లేదా?

తాత—ఈ మధ్యనే తీసుకొచ్చాను నాయనా. తిక్కన్న నే పెండ్లి చేసుకొన్నది.

నాగే—తిక్కన్నెక్కడున్నాడు?

తాత—తిక్కన్నా? తిక్కన్న గూడా యిక్కణ్ణే వుంటూ వచ్చాడు. ఈ మధ్య వాఁడి మీాదొక కేసు విఱుచుకు పడ్డదట.

నాగే—దిక్కు మొక్కులేని వాళ్ళమీాద చాలా కేసులు

విఱచుకు పడ్తై పాపం అనేవాళ్ళు లేకపోతే విఱచుకు పడవ్పూ? పడతై.

తాత— నిజమేరా తండ్రి. అదేమిటో పాపం నేను గూడా కనుక్కోందామని చూస్తున్నా.

నాగే— నిజంగా బుద్ధిమంతుఁడికి, విద్యావంతుఁడికి రోజులు మంచివిగా లేవు. ఇక్కడేకాదు. ఏ దేశంలోనైనా యింతే. గోముఖ వ్యాఘ్రాలకి, పయోముఖ విష కుంభాలకి మర్యాద, మన్నన, వుంటున్నది. వాళ్ళ చేతుల్లోనే సర్వాధికారం వుంటున్నది.

తాత—అంతేరా నాన్న. ఊళ్లో తిక్కన్న వున్నాడేమో కబురుచేసి పిలిపిస్తా.

నాగే— ఇంకా పిలిపిస్తే వచ్చే అందుబాట్లో యెక్కడున్నాడు ? ఉండనిస్తారు? పేదవాఁడిమీద కేసు పెట్టటం, యింకా బైటికి రానీయటం వుంటుందా? వట్టిది. దాంతో పేదవాఁడి ప్రాణాలు తీయందే వదలిపెడతారా?

తాత— యథార్థంగూడా అంతే. అయినా పోయి కనుక్కొస్తా.

(నిష్క్రమించును)

నాగే— కన్నతండ్రినిగూడా కట్టుకొని కపటనాటకి మాడుతున్నది పాపిష్టికాలం. న్యాయం చెప్పేవాళ్లేరి? న్యాయం వకరు చెబుతారని నమ్మివుండకూడదు. కడుపునిండా అమృతాన్నం పట్టించి కమ్మని సుగం

ధాలు వంటినిండా పులుముకొని చక్కనికుసుమశయ్యల పై పొర్లాడుతున్న వాళ్ళని అసలే నమ్మ గూడదు. ఆ జాతిని నమ్మి నీతికోసం గోతిలోకి దూకగూడదు. సుకుమారవనితాలోకం అంతఃపురాల్లో వున్న పర్యంతం న్యాయం, ధర్మం, మచ్చుకైనా దొరకదు. దొరకితే వాళ్ళ సౌకుమార్యానికి, సర్వ సౌఖ్యాలకి, యెక్కడా తావుండదు. ఏనాఁడు సుకుమార మహిళా ప్రపంచం, తన అభీష్టాలు తీర్చుకొంటానికి ఆజ్ఞా బంధనాలచే భర్తను బంధిస్తుందో, ఆనాఁటినుంచి అగ్ని పర్వతాలు పగిలి, చతుస్సముద్రాలు పొంగి, అఖండ భూమండలం కుంగి, నానాప్రాణికోట్లు హాహాకారాలతో అయిపు లేకుండా అంతర్ధానం కావలసి వస్తుంది. ఏనాఁడు మితిమీరని కోరిక సుఖం లేకుండా చూచుకొంటుందో లోకం, ఆనాఁటి నుంచి చల్లగా ప్రశాంతంగా వుంటుంది. అంత వఱకెంతెంత మహాత్ములు వర్తమానకాలంలో పుట్టు కొచ్చినప్పటికి ప్రయోజనం కనపడదు. పేదవాఁడి మొర చెవిని పడదు. పాపం కష్ట కాలంలో ప్రాణస్నేహితుఁడి కోసం ప్రాణా లేడిపిస్తె.

పచ్చగ నుండునాఁడు పరు
వంబును దప్పని పూల తావిగా
వచ్చు సఖుండు, కమ్మని సు
వాక్కులచే బులిపించు, కష్టముల్

వచ్చి దహించు నాఁడతఁడె
పల్కఁడు ప్రక్కకు రా సహించఁ డీ
మచ్చు జనించియున్న యుగ
మందు హితుం డెవఁడంచు నెంతురే?॥

కనుకనే నానాకష్టాల్లోఁ బడ్డ తిక్కన్నకు దిక్కూ దివాణం లేకుండా పోయింది. ఆపదలో అడ్డుకోలేని వాఁడెంత స్నేహితుఁడైతే మట్టుకు ప్రయోజన మేముంది? ఎంత రసవంతమైన వాక్కు గల చెలికానిని, కవి సార్వభౌముణ్ణి కష్టాల్లో పడేసి, దేశ దిమ్మరినై భోగలాలసుణ్ణై మైమఱచాను!

[లక్ష్మి ప్రవేశం]

లక్ష్మి—ఇంత కాలానికి జ్ఞాపకం వచ్చిందా?

నాగే—ఎవరు?

లక్ష్మి—ఎవర్ని చేసుకొన్నారో వారే.

నాగే— వారన్న వారెవరు? వారెప్పుడైనా నన్నెఱుగుదురా?

లక్ష్మి— చేసుకొన్న వారెఱుగనప్పుడు పూసుకొన్న వారే మెఱుగుదురు?

నాగే— నేనేం చేసుకోలేదు. నీవేం పూసుకోవద్దు.

లక్ష్మి— వద్దన్నా, కద్దన్నా, కట్టుకొన్న దేమిటి?

నాగే— గుదిబండ.

లక్ష్మి— దాన్నెందుకట్టారో తెలుసా?

నాగే— కాళ్ళకొట్టుకొంటానికి.

లక్ష్మి— కాదు, దేశాల్మీదికి లేచిపోకుండా వుంచటానికి.

నాగే— అఁ. హా! లేచిపోకుండా ఆపలేదేం?

లక్ష్మి— ఆపలేకపోయినా, తిన్నగా, మళ్ళీ కట్టుకొయ్యకే రప్పించింది.

ఎంత ప్రయోజకుండయిన
నేమి,మఱెంత దిగంత దంతి వి
శ్రాంతయశోధనుండయి, ప
సందుగ వెల్గిననేమి, సౌఖ్య శు
ద్ధాంత లతాప్రసూన వనితా
మహితా విరహావలోకరా
ద్ధాంతకళాగృహమ్మునకు
తప్పక చెప్పక దారి తీయడే?

నాగే—నిజమే గాని,
కాలవశమ్ముచే నెచట
కానియు పుట్టక బిక్కమోముతో
గాలికి లేచిపోయెడి య
ఖండ మనీష కళాప్రపంచ ధీ
శాలిని గాలఁదన్ని, గ్రహ
చారము బాగుగ నుండి, వాఁడె భూ
పాలకుఁడైన పాదములు
వట్టెడి స్త్రీలను నమ్మవచ్చునే.

లక్ష్మి—నమ్మకపోతే నష్టమెవరికి ? విడిచిపెట్టి తిరిగిన

వాళ్ళకి పేరూ ప్రతిష్టా యెక్కడిది? సుఖం యెక్కడిది?

చక్కని పెండ్లిసంబరము
చల్లనిపందిట శోభఁదెచ్చు, ఆ
చక్కని పెండ్లిపందిరి ప్ర
చండపుటాశను డెందు ముంచునో
అక్కట యంచు, పందిరి భ
యంబున వేయక మండుటెండలో
చిక్కులు వడ్డవాని బలె
స్త్రీలను నమ్మనివాఁడు పొక్కడే?

నాగే—ఔనుగాని,

కలికీ! నా విరజాజి మాల చెమికీ!
కల్లోలినీ వల్లకీ!
కలలో, కోకిలకూతలో, తలఁపులో
కాంతా సమూహమ్ములోఁ,
దళుకుల్ గుల్కుచు నొల్కు నీ ప్రణయ
సౌందర్యామృతంబెల్లు బె
ట్టుల నిల్పెట్టగనిచ్చు, కష్టమిఁక
నిష్టూరమ్ము రానీయకే.

నిన్ను విడనాడి నేను చేయున దొక్కటైననూ లేదు.

(తెరలోనుంచి పెంటు)

(అయ్యా! నాగేశ్వరావ్ ఘూర్! మీాఖోసం సాలా మంది పేదోళ్ళు వాకిట్లోఫడి హేడుత్తుండార్.)

నాగే— పాపం ఆ ప్రజ లేవేళైందో వచ్చి వాళ్ళని తొందరగా పంపించివస్తా. నీవు పో.

లక్ష్మి— మీ నాన్నగారు పంపిస్తారులెద్దురూ.

నాగే— అట్లా వద్దు. ఎంతసేపటినుంచో కనిపెట్టుకొని వున్న వాళ్ళకి మానాన్న చివాట్లు ప్రసాదం పెట్టి పంపించేదా? పాపఖర్మం. నీవు పో.

లక్ష్మి— (పోతూ) అప్పుడే వచ్చి పడ్డది దిక్కుమాలిన మూక (నిష్క్రమించును)

నాగే— అరే! పెంటూ! వాళ్ళందర్నీ రమ్మను.

[తెరలో, పెంటు, సిత్తం అనును]

నాగే— మానవ జాతికి, తదితర జాతికి దయాదాక్షిణ్యమే, ఎక్కువ తేడా చూపిస్తున్నది. ఆ దయా దాక్షిణ్యాలు లేకపోతే మానవులే కాదు. అదొక అధమ జాతిగా చూచుకో వలసిందే. స్వభాష, స్వదేశము, బాగుపడినప్పుడు గాని, విశ్వమానవ కళ్యాణం జరగదు.

(పేదవాళ్ళు, పెంటు, ప్రవేశం)

పెంటు—హరేయ్! నోరెత్తకుండా నిలబడండిట్టా.

పేదవాళ్లు— అయ్యా! దణ్ణాలు. మా వృత్తులు చితికి పోయినై. మా గ్రామాలు పాడుపడ్డై. మా భాష నాశన మైంది. మా పిల్లా జెల్లా మీ మీద చూపు పెట్టుకొని వున్నాం.

నాగే— సరే; మీ మీ వృత్తులకు, స్వభాషలకు, స్వసం

ఘూలకు 50 వేలు శాంక్షన్ చేస్తున్నా. తర్వాత వచ్చి తీసుకుపోండి.

పేదవాళ్లు— మహాదాతా! చిరకాలం ఆయురారోగ్య భాగ్యాలతో వర్ధిల్లుము. సెలవు.

నాగే— మంచిది.

(దుర్గ, భారతి, కూలివాఁడు ప్రవేశించుచుండటం చూచి పేదవాళ్ళు కూడా ప్రక్కన నిలబడెదరు).

[పెంటుసాహెబు నివ్వెరపడి చూచుచుండును]

కూలి— బాబయ్యా! దణ్ణాలు.

దుర్గ— బాబూ! దణ్ణాలు. (తాత ప్రవేశం)

తాత— ఎక్కడిదిరా యీ గుంపంతా.

[తాత రావటంచూచి పెంటు తటాలున పారిపోవును.]

తాత— ఈ తొత్తిష్ట మొహాలంతా ఎవరాని? అప్పుడే వచ్చి పడ్డారు. పెంటూ! పెంటో! ఆరి నిన్ను పెద్ద పులి తినా. నీ వెక్కడ చచ్చావురా? వీళ్ళంతా జొరబడుతుంటే నీ వెక్కడ మారణమై పోయా వురా? బాగానే వుంది. ఆరి అబ్బీ! మీకు వేళా పాళా అంటూ లేదా యేమిటి?

కూలి— కల దమ్మపబువులకి కోపం వస్తే పేదముండా కొడుకులం మే మెట్టా బతకాలా బాబో?

తాత—మేం మీ కోసమే బ్రతికామన్న మాట. పైగా మాట్లాడతారేం మొహానికి సిగ్గన్నా లేక అప్పుడే పుట్ట పగులకొట్టుకొని బయల్దేరింది మాయదారిగుంపు.

మెత్తనివాణ్ణి చూస్తేసరి, పీక్కు తినటమే వీటిపని. పోతారా పోరా? పెంటు! పెంటో!

నాగే—నాన్నగారు! మీరేం రొష్టు పడకండి. పెద్దలైనారు.

తాత—ఊరుకొంటే యెట్లారా? వీళ్లు నిన్ను బ్రతుకనిస్తారా?

నాగే—మీకెందుకు మీరు మీ జపంలో వుండండి. నేను పంపిస్తా.

తాత— ఇంకా యీ ముద్రష్టపు మూకవల్ల నా జపం యేం సాగుతుంది? ఒకటే మాయదారిగోల, దోచుకుపోవటానికి.

నాగే— (చేతులు పట్టుకొని) మీరింట్లోకి పొండి.

తాత— ఇంట్లోకిగాదు. ఈ పాపిష్టిమూకతో యేట్లోకే పోవాలి. ఇల్లు గుండంవేసిగాని యీ మాయదారి గుంపు వదలిపోదు కాఁబోలు. (నిష్క్రమించును)

నాగే— ఎవరా! అబ్బి మీరు?

కూలి— మేం కూలోళ్ళ మండి.

నాగే— ఏం పనుండి వచ్చారు?

కూలి— అయ్యా! ఈ మాతల్లి మీ యింటికాడ పెరిగిన బారతమ్మండి.

నాగే— (ఆశ్చర్యంతో లేచివచ్చి) మా భారతా! మా ఆంధ్రభారతా! (దగ్గఱకు దీసుకొని) అమ్మా! ఆంధ్ర

భారతి! ఈ ధనమదాంధులవల్ల యెంత కష్టాల్లో పడి పోతి వమ్మా?

దుర్గ— నష్టేట్లో బడికొట్టుకు పోతుంటే యీ భారతమ్మ పెనిమిటి తిక్కన్నగారు బ్రతికించి మాకొప్పఁ జెప్పారయ్యా!

చక్కనికీర్తి సౌధము ప
సందుగఁ గట్టి గులాబి తోటలోఁ
పెక్కురకాల పూల హిమ
బిందులు చిల్కెడి తెన్గుతల్లి నేఁ
డెక్కడ దిక్కులేక పడి
యేడ్చుచు వచ్చి కళాపరిపూర్ణ ! నీ
దుక్కిటి దున్నచే పరిశయ
తోయధిలోఁ బడిపోయె నక్కటా॥

నాగే— అమ్మా ! ఆంధ్రిభారతి !

ఇలపై స్నిగ్ధ సువర్ణ వాఙ్మయ కళా
హేలా మహోద్యాన ర
త్న లతాహర్మ్య రసాల సాలపికమా !
నా ఆంధ్రిమాణిక్యమా !
ఖలులై గిట్టని కాకులై కృపణులై
గర్వాంధులై లేచి, గం
గలా నిట్ దోసినవారి దగ్గఱకు
శోకం బార్పుకో వచ్చితే ?

భార— అన్నయ్యా ! నా శోకాగ్ని యీనాఁడు చల్లా రేది కాదు.

చేతఁ గవ్వయులేక బందుగుల దృష్టిఁ
బిచ్చి యాకారమై
శోత్రల్ మెచ్చెడి ఆంధ్రవాఙ్మయ కళా
శుభ్రాంశుఁ డీ బ్రాహ్మికై
చేతుల్ రెండును ఖండ ఖండములుగా
ఛేదించుకో నుండె నో
దాతా ! నా పతిభిక్ష పెట్టఁ యిఁక
ఆంధ్రత్వంబు నిల్పెట్టుమా॥

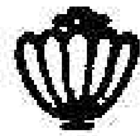
ఈ నాటిదాఁకా నన్ను కాపాడుకొన్న యీ కూలి తండ్రిన్ని గూడా రక్షించుము.

కూలి— అయ్యా ! దొరగోరు ! ముందు తిక్కన్నగోరి సిచ్చ తప్పించండి. మా కదే పదేలు.

దుర్గ— అయ్యా ! ఈ ఆంధ్రభారతిని ఆ కవి సార్వభౌముఁడైన తిక్కన్నగార్ని రక్షిస్తే దేశమంతా చల్లబడుతుంది.

నాగే— నాయనలారా! నా ఆంధ్ర సోదర సోదరీమణులారా ! నా ప్రాణాలు ధారపోసైననూ, తిక్కన్న శిక్ష తీసివేయింతును. రండి. ఆ ఫాలాక్షుఁ డెదురొన్నను నా ప్రతిజ్ఞ తప్పను. కనుమూయను.

ఆ భువనైకదివ్య వన
హార్మ్య మనోహర కావ్యరాజ మ
త్తేభము పైన నెక్కి కళ
లేలెడి చక్కని తెన్గుతల్లికై
శోభలువోయి చావఁబడు
శూరుల కోసము సర్వలోక సం
క్షోభము లేపి నేఁడు పడఁ
గొట్టెద కోటలు పాఱజూడుడీ.
(నిష్క్రమింతురు) తెరపడును.

2 వ. రంగం.

[తిక్కన్న చేతులు ఖండించు ప్రదేశం]

భీకరాకారులై ఖడ్గపాణులు యిరుప్రక్కల నిలబడెదరు.

[సంకెళ్ళతో తిక్కన్న ప్రవేశం]

తిక్క— ప్రళయ కాల చక్రాన్ని ఆపటం అసాధ్యం. అనివార్యం. సువర్ణరత్న ఖచిత సింహాసనా లధిష్ఠించు ప్రభులోకాన్ని మంచి మార్గానికి రప్పించటం దుర్ఘటం, దుర్లభం, ఏ ఘటికుఁడు, ఏ అభినవ చాణక్యుఁడు, ఏ మహా యుగంధరుఁడు, నేఁడీ దుర్భర కార్య నిర్వాహణకి పనికిరాఁడు. నిలువలేఁడు. లోకంలో ధర్మదేవతాబలం తగ్గి స్రగ్గి మ్రగ్గి పోయింది. ధర్మవాక్యం రుచించదు. ఈ మార్కెట్టులో నీతి వాక్యాలమ్ముడు పోవు. ఆ జంగిడి దింపనీయరు. ఆ కేక వేయనీయరు. ఈ సంగతి తెలిసి, ఒళ్లు బలిసి వచ్చిన దానికి తప్పించు కొందామని చూచావు కాబోలు. నీ యెత్తులు జిత్తులు యీ కసాయి కత్తుల ముందు నిలుస్తై యని వువ్విళ్ళూరావు కాఁబోలు. పటాపంచలుగాక మానవు. లక్ష్మీదాసులు పరిపాలించు రాజ్యంలో, ఆ లక్ష్మిని కాలఁదన్ని, ప్రాణాలతో వుందామని వూహించితివా? గర్వించి, నిరంకుశించి, గర్జించి, లంఘించితివా? ఓ అమాయకపు కవి సింహకిశోరమా? బోనులో పడితివేమి? డొక్కలెండుకు పోయి చిక్కిపోతివేమి? నీ ప్రళయగర్జనకి, నీ ప్ర

చండ ప్రతిజ్ఞకి, తగిన శిక్షాప్రసాదం ప్రసాదించు ఘడియలు వస్తున్నై. నీ కుసుమకోమలికి, నీ ఆంధ్ర భారతికి, యేగతి పట్టునో తెలుసుకొంటివా? ఈ భయంకర మారణ నిశితఖడ్గాలు ఝుళిపించునప్పుడు గాని తెలుసుకోవు. ఈ సుకుమార కవితారాజ్యంలో వాఙ్మయ పీఠమెక్కి శాసనాలు శాసించు నీ సుస్నిగ్ధ హస్తాల్ని ఖండఖండాలుగా ఖండించు నప్పుడుగాని బొవురు మనవు. ఎవరికీ లేని నిరంకుశత్వం అసమాన భాషాప్రభుత్వం,నీకెందుకు? ఆవంక చూడు!లక్ష్మీదాసులకు బానిసలై బానిసకవిత్వంలో బానిసభాషా ప్రభుత్వంలోబడి యెంతెంత హోదాలతో యెంతెంత అనుపమాన బిరుదాంకితులై, యెంతెంత డిగ్రీలు కలవాళ్లై పొట్టపోసుకొనుచున్నారో చూచితివా? నీవు వాళ్ళ సాటివాడవు గావా? నీ వీ చిత్రవిధకు మురిసిపోతుంటివేమి? నీ చిక్కని నెత్తుటిబొట్లతో స్వదేశ మాతృపాదారవిందాల్ని పూజించుటకు పోవు చుంటివా ఎందుకీ శ్రమ? ఎవరుచూచి ఆనందిస్తారు? ఏ మాత్రం ప్రత్యుపకారం లేని వ్రాతలు కూతలు కట్టిపెట్టి బానిస కవిత్వం చెప్పుకొని బ్రతుకటానికి, భగవంతుణ్ణి సహాయం వేడుకోరాదా? చెడతావు. నీ కింత తలబిరుసుతనం పనికిరాదు. తర్వాత నీ మొండి చేతులతో, దేశ్ని వుద్ధరించలేవు. ఎందుకీ దురభిమానం? దుర్గర్వం! దురవస్థ? ఛీ! పాపిష్టి

జీవుడా ! పాడు పొట్టకోసం ఎంత క్రూర వ్యాపారాల
ధర్మం బోధిస్తున్నావురా ?

ఇడుమలలోన నల్గి కడు
హీనముగా నలిసైయై యసహ్యమై
అడుసును ద్రొక్కి, కుళ్లి యిఁక
నాకటి బెబ్బులినోటఁ జిక్కి, వే
పెడి చెడుబొందినిన్ విడిచి
పెట్ట వదేమిటిరోరి మొండి జీ
వుఁడ! గతిలేని యీ బ్రతుకు
పోర్ద్దటపొడ్చెర నీదు మోమునన్ ॥

(తెరలో)

తలారీ! వీఁడు భయంకర భటాచోరుఁడు. నరహంతకుఁడు. వెంటనే వీఁడి రెండుచేతుల్ని ఖండించుము. ఇది రాజాజ్ఞ.

తలారి— చిత్తం ప్రభూ! ఓ తిక్కన్నా! వాగుడు కట్టిపెట్టి రెండుచేతులు జోడించి దగ్గరకు పెట్టు.

(కత్తికి పదును పెట్టుచుండును)

తిక్క— (రెండు చేతులవంక చూచుచు)

చిక్కని రక్తముల్ చిమ్మెడి కత్తిలో
జీవకళను బోయు చేతులార !
వైరి గుండియఁ జీల్చి వధచేయు కథలోన
సింహగర్జన నింపు సేతులార !

వీరపుత్రుల కీర్తి తోరణమ్ములపైన
జాతి పడగనెత్తు చేతులార !
దేశమాతృ సువర్ణ దివ్య పాదయుగమ్ము
సేవించి జీవించు చేతులార !
యీ నిరంకుశ రాజ మత్తేభ జాతి
ఖడ్గదేవత మీదు రక్తమ్ముఁ ద్రావి
దాహశాంతి చేసుకొనంగ దరికివచ్చె
పిరికి పందల ప్రక్క జీవించగలరె ?

జాతి పౌరుషం నిలపెట్టు కొనటమే ధర్మం. అధర్మ ప్రభుత్వాన్ని అరికట్టడమే పురుష లక్షణం. దేశ మాత దాస్యశృంఖలాల్ని తెగగొట్టటమే వీర లక్షణం. జాతి గౌరవం కాపాడు కొంటానికి బలి కావటమే, స్వర్గ సౌధ కవాటాలు తెరవటం.

తలారి— వాగుడు కట్టిపెట్టు. దొర లొస్తున్నారు.

(బొర్రన్న, శనేశ్వరావు ప్రవేశం)

శనే— (నవ్వుచు)

ధనికు లటన్న మండిపడు
త్రొష్టముఖంబున నెత్తురేది ? నీ
ధిని బడి గ్రామసింహముగ
దిగ్గజముల్ బెదరించఁబోవు గ

ర్జన లెటువైపునుంచి విన
రావిటఁ గారణమేమి ? దానికిఁ
గనపడ నేమొరా ! తగిన
కమ్మని పాపఫలమ్ము మిత్రుఁడా ?

బొర్రె— నిజంగా అంతేరా.

అదిగో ! దానికి తిన్నగా నిపుడె ప్రా
యశ్చిత్త మీా వంక జ
ర్గదే, దుర్గర్వ దురాగ్రహానలము స
ర్వంబింక చల్లారదే
యెదు రే మాత్రము గూడ మాఱ్ఱొ-నుట కిం
కెవ్వారి సాధ్యంబుగా
ని, దురంతం బగు రాజఖడ్గమున ఖం
డింపంగ శాసించరే ?

(శనేశ్వరావు, బొఱ్రన్న కంటిసంజ్ఞలు చేస్తూ పోవుదురు)
(తలారిగూడా వెంటపోవును.)

తిక్క— ఆహా! ఎంత సంతోషిస్తున్నారా!

ఇదిరా! గొప్ప కృతజ్ఞతా గరిమ !
నేఁడీ తెన్గు గడ్డింత దు
మ్ము దుమారమ్ముగ మారి పో
వలసి మిమ్ముఁ బోషించు చు

న్నదొ; కానిండు, మదమ్ముచే
పకపకా నవ్వుండు, నా ఆంధ్రి జీ
వదశాశ్వాసము పాడు వెట్టుఁడు
మహా పాషాణ జాత్యోద్భవుల్.

ఓ కవిసార్వభౌమా! ఈ నాఁడు నీ చేతులు మొండి వైవనూ, నీ వాక్కును కక్కిన కూటికోసం పోనీయక. ఈ నీ దేహం కృశించి, జీర్ణించి, శల్యపంజరమైననూ, లక్ష్మీ దాసులకి వంగి సలాము సేయబోక. నేఁటితో నీ ఆయుర్దాయం తీరిపోయిననూ సరే, నీ ఆంధ్రభాషా మతల్లిపై అనురాగం మఱచిపోక. ఇది నీజాతి పౌరుషం; ఇది నీ జన్మకి కావలసిన ప్రచండ శపథం. ఇది నీ మాతృదేశారాధన. ఇది నీ సువర్ణ లేఖినీసాధన. తెలిసెనా?

ప్రతిజ్ఞ పాలించుకో లేనప్పుడు మానవుణ్ణని చెప్పుకోవటం సిగ్గుచేటు. దట్టంగా ముసురు పట్టినప్పుడుగాని సెలయేళ్ళు పాఱవు. ఎక్కువగా కష్టాల్లో పడ్డప్పుడుగాని జీవ కవితా ఝరి ప్రవహించదు. ఏ కష్టాలతో కవితా లతికలకి పూలు పూయించి ఆనందిస్తున్నావో, ఆ కష్టాలు వచ్చి పడ్డప్పుడుగూడా, ఆనంద భరితుఁడవుగమ్ము. నిశిత ఖడ్గపాణులై భయంకర చిత్రవధ చేయవచ్చుచున్నారు. వీళ్ళ జీవితాలిందుకే వున్నవి.

[తలారి ప్రవేశించి]

తలారి— వాగుడు కట్టిపెట్టి చేతులురెండూ దగ్గఱికి పెట్టు (కత్తి దూయును.)

తిక్క— పెట్టెదను తండ్రీ! నా వీరరక్తం వెదఁజిమ్మి
నా తెనుఁగు తండ్రులకు నా తెనుగుఁదొరలకు వీర
తేజస్సు తెప్పించు తండ్రీ!

[ముకుళితహస్తుఁడై]

పుట్టితి దేనికో, గుబులు పుట్టిన
వాని విధమ్ము దేనికో
పొట్టను నింపుకొంటి, యెను బో
తుగ క్రొవ్వి మదించి దేనికో
కొట్టుచు కొమ్ములన్ విఱుగఁ
గొట్టుకొనన్ దగిపోతి గాని యీ
పట్టున నీదు జాతరకు వల్లక
పోతి స్వదేశ మాతరో.

తలారి— ఆటే వాక్క. చేతులు దగ్గఱికి పెట్టు.

తిక్క— పెట్టుచున్నా తండ్రీ!
ఈ నిర్భాగ్యుని చేతిలోఁ బడిన
వాణీ! ఆంధ్రభాషా మణీ!
యే నీతో జతఁబట్టి చక్కని
సుఖం బేనాఁడు పెట్టంగ లే
కా నట్టేటను ద్రోసితిన్ గదటె? నేఁ
డద్దానికి శిక్ష కా
దే, నా కంఠముఁ ద్రుంచి కట్టమనవే
యీ తెన్గు గుమ్మానికిన్॥

[మెడవంచి చేతులు సాచును]

తలారి— దోపిళ్ళుచేసి ఖూనీలు చేసిన దానికి అనుభ వించు. (నరక బోవును)

[తెరలో నుంచి]

తలారీ! ఆగుము. ఆగుము. ఇదిగో రాజాజ్ఞ. (అంటూ)

[నాగేశ్వరావు, కూలి, తాత, దుర్గ, భారతి ప్రవేశించి చేతులు పట్టుకొనెదరు]

తిక్క— (ఆవేశంతో)

అడ్డము రాకుఁ డెవ్వడు మహా
కఠినాత్ముఁడు వీఁడు, ఆంధ్రిపై
బడ్డ విపత్పరంపరకు ప్రాణము
తీసెడి ఘాతకుండు, పే
ర్వడ్డ స్వతంత్ర్య రాజ కరవాల
నిరంకుశ ధారకింక, క
న్పడ్డ క్షణమ్ములో విడువ వచ్చునె
విడ్చిన దక్కనిచ్చునే ?॥

నాగే— (పట్టుకొని) ఆంధ్ర కవిసార్వభౌమా! క్షమిం చుడు. ఈ తప్పంతయు ధనమదాంధకారంలో వున్న లక్ష్మీదే. అమాయకుఁడైన నా తండ్రిది.

తాత— నిజమే తండ్రీ! బుద్ధి గడ్డి తిని చెప్పుడుమాటలు విని, నీ మహత్తు, మంచితనం తెలుసుకోలేక పోతిని.

నాగే— అనతి కాలంలో నీ కష్టాలు తీర్చలేనందుకు నన్నుగూడా క్షమించుము. (భారతిని తీసుకొని)

ఇదిగో ! నీ సుగుణ ప్రసూన కవితా
హేమాక్షి నీ కోస మ
ల్లదిగో ! ఆ కూలి కుటీర దంపతికృపా
వ్యాసంగిమై వాడి యు
న్నది, యీ తెన్గు పడంతి నోము లిఁక
పండఁగ నీవు గై కొమ్ము నీ
మృదు మాధుర్య రస ప్రవాహమున
తండ్రీ! ఆంధ్రికవ్యాగ్రిణీ !

[ఆంధ్ర భారతిని తిక్కన్న కిచ్చును]

భార—— ఈ దిక్కులేని వాళ్ళు నీ ఋణ మెట్లా తీర్చుకో
గల రన్నయ్యా ?
శాశ్వత కీర్తి సౌధమున
చల్లని కమ్మని చూడ్కి రాజ రా
జేశ్వరి పైడి దీవెనల నిచ్చి య
జేయుని జేసి నీకు భూ
విశ్వరు లాగ లేని సిరు
లింటను నొంటను జూపుఁగాఁత; నా
గేశ్వర ! విశ్వదాతవయి
యెత్తుకొనంగదవయ్య భూమినిన్.

తిక్క—— నీవంటి ఆంధ్రపుత్రుఁడు జాతి గౌరవం నిల్వ
పెట్టినందుకు సార్థకమైనది జన్మ.

ఏ పూఁతఁ బట్టిన,యిగురు మామిడి మీఁది
చిన్నికోయిల రాణి నిన్ను గనెనో
ఏ పచ్చని పొలాన హిమబిందు సుందరి
గుమ్మపాలను నీకు కూర్మి నిడెనో
ఏ యమృత ధునీతుహినసైకతస్థలి
నీకు చల్లని గాలి తాకఁబడెనో
ఏ మోళ్ళు చివురించి కోమలమ్ముగ నేఁడు
కమ్మని పూలవర్షమ్ము నీ ప
యి, గురిపించు చుండెనో, పొంగులెత్తి పొర్లి
పరుగు లెత్తుచు, యే యశోవాహినీ ప్రి
వాహ మఖిల దేశాలలో వఱద పట్టి
వేపెనో, ధన్యుఁడవు నీవు విశ్వదాత॥

[లక్ష్మి పూలహారాలు తీసుకొని కీర్తన పాడుకొంటూ వచ్చి ఆంధ్రిభారతిని తిక్కన్నని పుష్ప మాలాలంకృతులను జేయును. అందఱూ కలసి కీర్తన పాడుదురు.]

తెనుఁగుతోట తెనుఁగు తేట
తెనుఁగు తల్లి నోముల పంట
జీవ కవితాఝరిచే
కాచుకో చూచుకో
ఆంధ్రకవి రాజకుమారా
అఖిల రాజ్య యశోవిహారా ॥ తె॥

మంగళం, మంగళం, మంగళం, మహత్

సంపూర్ణము

ప్రకటన

మనసు ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA110B108
పుస్తకం పేరు	తెలుగు తల్లి
తారీఖు	26/10/24
ముందు అట్ట	NO
వెనుక అట్ట	NO
మొత్తం పేజీలు	125
పెద్ద సైజు పేజీలు	NO
ఖాళీ పేజీలు	NO
లేని పేజీలు	NO
తయారు చేసినది	Ch. Ramya
పేజీలు విడదీసినది	Thasin
స్కాన్ చేసినది	Mounika
పరీక్ష చేసినది	HEMA
పేజీలు సరిచూసినది	
బైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
పరిస్థితి	Good.